ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΗΣ, ΤΗΣ ΑΓΓΕΙΟΠΛΑΣΤΙΚΗΣ, ΤΩΝ ΜΥΛΙΚΩΝ, ΤΗΣ ΙΣΤΟΥΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΤΑΛΑΣΙΟΥΡΓΙΑΣ, ΤΗΣ ΣΗΡΟΤΡΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΤΗΣ ΑΝΔΡΟΥ

περὶ τῆς οἰκοδομικῆς

Ἐνῷ εἰς τὴν κεραμευτικὴν τέχνην ὁ τεχνίτης ἐργάζεται σχεδὸν μόνον μὲ τὰ χέρια του, χωρὶς ἐργαλεῖα, εἰς τὴν οἰκοδομικὴν ὁ οἰκοδόμος δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐργασθῇ καθ' ὁλοκληρίαν χωρὶς ἐργαλεῖα, διότι τὰ ὑλικὰ τῆς οἰκοδομικῆς ἔχουν σκληρότητα, ὡς ἡ πέτρα, τὸ μάρμαρον καὶ ἄλλα μικροτέραν ὡς τὸ ξύλον. Τὰ ὑλικὰ τῆς οἰκοδομικῆς εἰς τὴν ἀρχαιότητα ὁ Πολυδεύκης, ὁ σοφιστὴς τοῦ Β΄ μ. Χρ. αἰῶνος ὡς ἑξῆς ἀναγράφει: Ὀνομαστικὸν 7, 124. «λίθος, χάλικες, πλίνθοι, ξύλα, γύψος, κέραμος, στεγαστήρ, ἐρέψιμα ξύλα, (ἤτοι τὰ χρήσιμα πρὸς κατασκευὴν στέγης), πηλός, ἄσβεστος, τίτανος, (ἤτοι ἀσβέστης, ἢ γύψος, ἂν καὶ ὁ Πολυδεύκης ἀναγράφει χωριστὰ τὰ δύο ταῦτα εἴδη τῶν ὑλικῶν οἰκοδομῆς), ἄσφαλτος (ἤτοι κατράμι), δηλ. πίσσα». Τούτων τὰ περισσότερα καὶ σήμερον χρησιμοποιοῦν οἱ οἰκοδόμοι τῆς Ἄνδρου. Διὰ τοῦτο τὰ ἐργαλεῖα τεχνῶν, αἱ ὁποῖαι χρησιμοποιοῦν σκληρὰ ὑλικά, ἢ εἶνε τὰ ἴδια, ἢ τὸ ὀλιγώτερον εἶνε κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον συγγενῆ μεταξύ των· οὕτω π. χ ἡ σμίλη, ἤτοι τὸ σκαρπέλλο εἶνε ἐργαλεῖον πρὸς κατεργασίαν ξύλου, ἀλλὰ καὶ λίθου καὶ μαρμάρου· ἡ σφῦρα, τὸ σφυρὶ εἶνε ἐργαλεῖον τοῦ οἰκοδόμου καὶ τοῦ λιθοξόου ἢ μαρμαρογλύφου, Πολυδ. 10, 146, Ἡσυχ. «σφῦρα = ἐργαλεῖον τεκτονικὸν ἢ χαλκευτικόν».

Μεταξὺ τῶν ξυλουργικῶν ἐργαλείων τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος συγκαταλέγονται ὁ πέλεκυς, ἑτερόστομος ἢ ἀμφίστομος· δηλ. ἑτερόστομος σημαίνει, ὡς εἰς τὰ Σχόλια τῆς Ἰλιάδος Ψ 851 λέγεται = ὁ ἐκ τοῦ ἑνὸς μόνου μέρους ἔχων ἀκμήν, (δηλ. κόψην) ἀμφίστομος δὲ κατὰ τὸν Ἡσύχιον =ἀξίνη δίστομος. Σήμερον ἐν Ἄνδρῳ ὁ ἀρχαῖος πέλεκυς λέγεται ὁ μπαλτᾶς, τουρκ. balta. Ἦσαν δὲ

τὰ ἐργαλεῖα ταῦτα χρήσιμα διὰ νὰ ξεφλουδίζουν τὰ κοπέντα ἐκ τοῦ δάσους δένδρα καὶ νὰ σχίζουν τοὺς κορμούς των οἱ ξυλοκόποι. Ὁ Θεόφραστος. Ἱστορ. Φυτ. 5,5, 6 ὡς πρὸς τὴν κατεργασίαν τῶν ξύλων τὰ διαιρεῖ εἰς τρεῖς τάξεις, σχιστά, πελεκητὰ καὶ στρογγύλα· «τῶν δὲ ξύλων τὰ μὲν σχιστά, τὰ δὲ πελεκητά, τὰ δὲ στρογγύλα· σχιστὰ μὲν ὅσα διαιροῦντες κατὰ τὸ μέσον πρίζουσιν· πελεκητὰ δὲ ὅσον ἀποπελεκῶσι τὰ ἔξω· στρογγύλα δὲ δῆλον ὅτι τὰ ὅλως ἄψαυστα». Ὁ αὐτός διακρίνει τὰ εὔσχιστα καὶ εὔπριστα ξύλα, αὐτόθι 5,6, 3 «εὔπριστα δέ καὶ εὔσχιστα τὰ ἐνικμότερα (δηλ. τὰ χλωρὰ) τῶν πάμπαν ξηρῶν». Τὸ σημερινὸν στειλιάρι τῶν ξυλουργικῶν τούτων ἐργαλείων, ὁ στειλεὸς τῶν ἀρχαίων κατεσκευάζετο, ὅπως καί σήμερον ἀπὸ ξύλον σκληρὸν δρυὸς ἢ ἐλαίας, κατὰ Ἡσύχιον, «στελεός, ὅ ἐστι ξύλον εἰς τὴν ὀπὴν τῶν πελέκεων βαλλόμενον». Ἄλλο ξυλουργικὸν ἐργαλεῖον εἶνε τὸ σκέπαρνον, σήμερον ἐν Ἄνδρῳ ὡς ὑποκοριστικὸν τὸ σκεπίρνι. Τοῦτο κατάγεται ἀπὸ τὴν Ὁμηρικὴν ἐποχήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ὅμηρος Ὀδυσ. ε 237 τὸ ἀποκαλεῖ «σκέπαρνον εὔξοον», ὡς ἐργαλεῖον ναυπηγικόν· Εἰς τὴν Ὁμηρικὴν ἐποχὴν ἡ ξυλοτεχνικὴ σημαντικὰς προόδους εἶχε κάμει. Ὁ Πλούταρχος διηγεῖται, Ἀποφθ. βασ. 189 ε ὅτι ὁ νομοθέτης τῆς Σπάρτης Λυκοῦργος «ἐκέλευε τὰς οἰκίας ποιεῖν ἀπὸ πελέκεως καὶ πρίονος μόνον», διότι τὸ σκεπάρνι ἐθεωρεῖτο κατάλληλον δι' ἐργασίας λεπτουργεῖς. Οἰκοδομικὸν ἐργαλεῖον τῶν οἰκοδόμων διὰ τοῦ ὁποίου τοὺς λίθους περιέκοπτον καὶ ἔξεον ἦτο ὁ τύκος. Κατὰ τὸν Σουίδαν «τύκος = ἐργαλεῖόν τι ᾧ τοὺς λίθους περικόπτουσι καὶ ξέουσιν». Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Σχολιαστὴς τῶν Ἀριστοφ. Ὄρνιθ. στ. 1138. Τοῦτο τὸ ἐργαλεῖον δύναμαι νὰ ταυτίσω πρὸς τὸ Ἀνδριακὸν οἰκοδομικὸν ἐργαλεῖον ἡ κτενιά, ἔχον ἀκμὴν ὀδοντωτὴν ὡς κτένι, ταὐτιζομένης τῆς σημερινῆς χρήσεώς του πρὸς τὴν ἀρχαίαν τοῦ τύκου. Ἡ σημερινὴ σμίλα τῶν ξυλουργῶν διὰ τῆς ὁποίας γλύφομεν τὸ ξύλον, ἦ καὶ τοὺς λίθους οἱ λιθοξόοι, εἶνε ἡ ἀρχαία σμίλη. Πολὺ ἀρχαίας ἐφευρέσεως ὑπῆρξεν ὁ ἀρχαῖος πρίων, σήμερον ὡς ὑποκοριστικὸν τὸ πριόνι. Ὁ Ἀπολλόδωρος 3, 15, 9 ἀναφέρει περὶ τοῦ μυθικοῦ Τάλω ὅτι «σιαγόνα ὄφεως εὑρὼν ξύλον λεπτὸν ἔπρισε». Εἰς τοῦτον ἀνάγεται ἡ ἐφεύρεσις τοῦ πρίονος. Τὸ ἐν Ἄνδρῳ λεγόμενον ἀνεβατούσικο πριόνι καὶ ἡ χρῆσις αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν ἀνωτέρω σ. 67 ἀνέγραψα, πρέπει ν' ἀναχθῇ εἰς τὴν ἀρχαιότητα. Ἐν πρώτοις ὁ Ἀριστοφάνης, Σφῆκες στίχ. 694 ὑπαινίσσεται τούτου τὴν χρῆσιν :

κᾆθ' ὡς πρίονες ὁ μὲν ἕλκει, ὁ δ' ἀντενέδωκε.

Ἀλλὰ παραστατικώτερα ὁ Φιλόστρατος, περὶ οὗ ἀνωτέρω Τόμ. Γ′ σ. 228 ἑ., Εἰκόνες, 1, 16, περιγράφει τὴν χρῆσιν, ἡ ὁποία δὲν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν χρῆσιν τῆς Ἄνδρου. Ἐνταῦθα εἶνε εἰκὼν ἐργαστηρίου τοῦ Δαιδάλου ὅστις θὰ κατασκευάσῃ ὁμοίωμα βοὸς ἔχων συνεργοὺς τοὺς Ἔρωτας. «Οἱ δὲ ἐπὶ τοῦ πρίονος ἔννοιάν τε ὑπερβεβλήκασι πᾶσαν καὶ σοφίαν, ὁπόση χειρός τε καὶ χρωμάτων· σκόπει γάρ· τῷ ξύλῳ πρίων ἐμβέβληται καὶ διῆκται αὐτοῦ ἤδη. Διάγουσι δὲ αὐτὸν οὗτοι Ἔρωτες, ὁ μὲν ἐκ τῆς γῆς, ὁ δ' ἀπὸ μηχανῆς, ὀρθουμένω τε καὶ προνεύοντε· τουτὶ δὲ ἐναλλὰξ ἡγώμεθα. Ὁ μὲν γὰρ νένευκεν ὡς ἀναστησόμενος, ὁ δὲ ἀνέστησεν ὡς νεύσων. Καὶ ὁ μὲν ἀπὸ τῆς γῆς ἐπὶ τὸ στέρνον ἀναπέμπει τὸ ἄσθμα. Ὁ δὲ ἀπὸ τοῦ μετεώρου καὶ τὴν γαστέρα πίμπλαται, κάτω ξεινερείδων τὰ χεῖρε». Εἰκόνες τοιαύτης χρήσεως τοῦ πρ'ονος διεσώθησαν πολλαὶ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος, ἴδε Micali, Italia trav. 49, 2. Τὸ σημερινὸν τρυπάνι τῶν ξυλουργῶν τῆς Ἄνδρου κατάγεται ἀπὸ τὴν Ὁμηρικὴν ἐποχήν. Ὁ Ὅμηρος ἀναφέρει τὸ τρύπανον καὶ τέρετρον, Ὀδυσ. ι 385, ε 244, ψ 198. Ὁ ἀρχαῖος Σχολιαστὴς εἰς Ὀδυσ. ε 246 λέγει «τέρετρα, πάντα τὰ διατρῆσαι δυνάμενα, γομφωτήρια καὶ τρύπανα». Κατὰ τὸν Ἡσύχιον «ῥυκάνη = τεκτονικὸν ἐργαλεῖον». Τὸ σημερινὸν ἡ σμίλα τῆς ῥυκάνης ἀντιστοιχεῖ εἰς τὰς ἀρχαίας ξίφας· καθ' Ἡσύχιον «ξίφαι = τὰ ἐν ταῖς ῥυκάναις δρέπανα ἢ σιδήρια». Ἡ δὲ ῥυκάνη εἶνε τὸ σημερινόν, μὲ ὑποκορισμὸν τὸ ῥοκάνι. Ἐρχόμεθα τώρα εἰς ἐξέτασιν τῶν σταθμητικῶν ἐργαλείων τῆς οἰκοδομικῆς. Ὁ Πολυδεύκης 10, 147 ἀπαριθμεῖ τὰ τοῦ οἰκοδόμου «σκεύη», ἤτοι ἐργαλεῖα· «λεῖαι, τύκοι, κανών, διαβήτης, πῆχυς, στάθμη, μολύβδαινα, ὑπαγωγεύς, τάχα δὲ καὶ μοχλίον. . . πρίων, λιθοπρίστης καὶ καρκίνος λίθους ἔχων». Ἐκ τούτων τινὰ χρησιμοποιοῦνται καὶ σήμερον ἐν Ἄνδρῳ μὲ τὰ ἴδια ὀνόματα. Τὰ σταθμητικὰ ἐργαλεῖα ἐκ τούτων σήμερον ἐν Ἄνδρῳ εἶνε, τὸ ἀλιφάδι, ἡ γωνιά, τὸ ζύγι, τὸ σαβούλι, ἡ στάφνη, τὸ ῥάμμα, ὁ ὁδηγός, ἡ πῆχυ, ἡ σημαδούρα. Ἐκ τούτων τινὰ χρησιμοποιοῦν οἱ οἰκοδόμοι σήμερον ἐν Ἄνδρῳ οἱ κτίστες, καὶ οἱ ξυλουργοί, σήμερον οἱ μαραγκοί, βενετ. marangon. Τὸ ἀρχαῖον σταθμητικὸν ἐργαλεῖον ἡ στάθμη, ἐν Ἄνδρῳ ἡ στάφνη, Μεσ. Νέα Ἑλλ. 1, 73, εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ὁμήρου ἐκανόνιζε τὴν ὁριζόντιον εὐθεῖαν γραμμὴν ἐπὶ μιᾶς ἐπιφανείας. Ὅλα τὰ Ὁμηρικὰ χωρία, ὡς Ὀδυσσα. ε 245 «ξέσεν ἐπισταμένως καὶ ἐπὶ στάθμην ἴθυνεν» εἰς αὐτὴν τὴν σημασίαν ὑπάγονται. Σήμερα γενικῶς ἐν Ἑλλάδι ἡ λέξις στάθμη · στάφνη ἔχει δύο σημασίας· 1) σημαίνει ὅ,τι καὶ εἰς τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη. Ὁ νεώτατος Liddell - Scott τὴν στάθμην ἀναγράφει μὲ δύο σημασίας, τὴν σημα-

σίαν τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν καὶ τὴν σημασίαν τοῦ κανόνος. Σήμερον ἡ τοιαύτη στάθμη ἀποτελεῖται ἀπὸ καρούλλι σπάγου, ἐπαλειμμένου μὲ κιμωλίαν γῆν ἢ ἐρυθρὸν χρῶμα, ὡς ἐν Ἄνδρῳ, ὥστε νὰ σημειώνῃ ἐγχρώμως τὴν ὁριζόντιον εὐθεῖαν γραμμὴν ἐπὶ ἐπιφανείας ὅταν τὸν τεντώσωμεν ἐπ' αὐτῆς. Οὕτω ἐν Κυθήρ. Κρήτ. Καρπαθ. Λακων, Ζαγορᾷ, Κεφαλλ. Ἀλλ' ἐν Κύπρῳ σώζονται καὶ αἱ δύο ἀρχαῖαι τῆς λέξεως σημασίαι· ἤτοι ἡ σημασία στάφνης τῆς Ἄνδρου τῶν ξυλουργῶν καὶ ἡ σημασία τῶν οἰκοδόμων ἡ τοῦ ζυγιοῦ. Ἐν τούτοις εἰς Πλάτων. Φιληβ. 56 Β ἡ στάθμη διακρίνεται τοῦ κανόνος, ἂν ὁ κανὼν = τὸ ζύγι. Τὸν αὐτὸν προορισμὸν ἐξυπηρέτει καὶ τὸ ἐργαλεῖον τῶν ἀρχαίων ὁ πῆχυς, ἰσοδυναμῶν πρὸς τὴν γαλλικὴν la règle, γερμαν. das Lineal, διὰ τῶν ὁποίων γράφομεν εὐθείας γραμμὰς ἐπὶ ἐπιπέδου ἐπιφανείας. Ἀκριβῶς ὡς ἡ σημερινὴ στάφνη τῆς Ἄνδρου, γερμανιστὶ Richtschnur, ἐχρησιμοποιεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ ὁ σχοῖνος. Ἐπίγραμμα τῆς Παλατινῆς Ἀνθολογίας 6, 103, 5 ὀνομάζει τὸν σχοῖνον τοῦτον μιλτοχαρῆ ὅτι ἦτο βαμμένος μὲ μίλτον, ἤτοι χρώματος ἐρυθροῦ·

μιλτοχαρῆ τε
σχοῖνον, ὑπ' ἀκρονύχῳ ψαλλομένην κανόνι

2) σημαίνει ὅ,τι τὸ ζύγι, ἀνωτέρω σ. 70 γαλλ. le plomb, ἤτοι εἶνε σπάγος φέρων εἰς τὸ ἄκρον βαρίδιον, ὥστε νὰ παριστᾷ τὴν κατακόρυφον, ὅταν τὸν ἀφήσωμεν ἐλεύθερον νὰ παρακολουθήσῃ τὴν ἔλξιν τῆς γῆς. Εἰς τὴν δευτέραν ταύτην σημασίαν ταυτίζεται μὲ τὸ ἐργαλεῖον τὸ λεγόμενον ἡ κάθετος τῶν ἀρχαίων λεγόμενον μολυβδὶς ἢ μολύβδαινα, Μέγ. Ἐτυμολ. 233, 6, Πολυδ. 7, 125—10, 147. Ἄλλο ἐπίγραμμα τῆς Παλατιν. Ἀνθολ. 6, 103, 3 ὁμιλεῖ περὶ τοῦ πρίονος ὅτι καὶ ὁ πρίων ὅταν σχίζῃ τὰ ξύλα ἀκολουθεῖ τὴν εὐθεῖαν τῆς στάφνης τὴν ὁποίαν ἐγχρώμως ἔχει χαράξει ἐπὶ τοῦ ξύλου ἐρυθράν.

ἰθύδρομόν τε
πρίονα, μιλτείῳ βάμματι πειθόμενον

Ὅτι τὸ τεκτονικὸν ἐργαλεῖον ὁ κανὼν ἐχρησιμοποιεῖτο ὑπὸ τῶν τεκτόνων ὡς ἡ πῆχυς τῆς Ἄνδρου σαφῶς φαίνεται ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Αἰσχίν. κατὰ Κτησιφ. 588· «ὥσπερ γὰρ ἐν τῇ τεκτονικῇ, ὅταν εἰδέναι βουλώμεθα τὸ ὀρθὸν καὶ τὸ μή, τὸν κανόνα προσφέρομεν ᾧ διαγιγνώσκεται». Τῶν τριῶν σημερινῶν τῆς Ἄνδρου σταθμητικῶν ἐργαλείων τὴν ταυτόσημον χρῆσιν τῆς γωνιᾶς, ἀνωτ. σ. 68, τῆς στάφνης σ. 84 καὶ τῆς πῆχυς σ. 81 (ἀντὶ τοῦ συνηθέστερον κανόνος

παρὰ τοῖς ἀρχαίοις) καταδεικνύει τοῦ Πλουτάρχου Ἠθικ. 807 d. «οὐδὲν γὰρ ὀφθήσεται διαφέρων οἰκοδόμου τινὸς ἡ τέκτονος ἀπειρία καὶ πλημμελείᾳ γωνίαις χρωμένου καὶ κανόσι καὶ στάθμαις, ὑφ' ὧν ἀποστρέφεσθαι τὸ ἔργον ἔμελλεν». Τὴν χρῆσιν κανόνος καὶ γωνίας ὡς ταὐτόσημον ὑποδεικνύει καὶ ὁ Πλάτων, Φιλήβ. 51 c. «κανόνες καὶ γωνίαι». Ἄξιον σημειώσεως εἶνε ὅτι ὁ τέκτων σήμερα ἐν Ἄνδρῳ διὰ νὰ ἐξακριβώσῃ πλήρως ὅτι τὸ ὑπὸ κατεργασίαν ξύλον εὐαρμοστεῖ πρὸς τὴν πῆχυν, παραβάλλει τὸ ξύλον πρὸς τὴν πῆχυν κλείων τὸν ἕνα ὀφθαλμόν Λουκιαν. Ἰκαρομ. 14 «ἐπεὶ καὶ τοὺς τέκτονας πολλάκις ἑωρακέναι μοι δοκῶ θάτέρῳ τῶν ὀφθαλμῶν ἄμεινον πρὸς τοὺς κανόνας ἀπευθύνοντας τὸ ξύλον».

Μεταβαίνομεν εἰς ἐξέτασιν ἀπὸ οἰκοδομικῆς ἀπόψεως τῆς οἰκίας τῶν Στραπουργιῶν Δ. Βαλμᾶ, ἀνωτέρω σ. 73. Ὁ γνωστὸς ἐκ τῆς ἀρχαιότητος τύπος ᾠοειδοῦς οἰκοδομῆς ἀρχίζει νὰ ὑποχωρῇ εἰς τὴν ὀρθογωνικὴν οἰκοδομήν, οἵα ἡ οἰκία τοῦ Βαλμᾶ, ἐκ τοῦ λόγου ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν ἡ ᾠοειδὴς οἰκοδομὴ ν' ἀποκτήσῃ ἐσωτερικὴν ὀργάνωσιν τῶν διαμερισμάτων της. Εἰς τὰς χώρας τῆς Μεσογείου θαλάσσης, ὅπως ἡ Ἑλλάς, μία ἐξ Ἀνατολῆς ἐπίδρασις ἤρχισε νὰ περιστέλλῃ τὴν ᾠοειδῆ οἰκοδομήν, καταγομένην ἐκ τῆς Βορείου Εὐρώπης, διὰ τῆς διαδόσεως τῆς ὀρθογωνικῆς οἰκοδομῆς. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπεκράτησεν οὕτω ὁ οἰκοδομικὸς τύπος τοῦ μεγάρου, δηλαδὴ τοῦτο ἦτο χῶρος ὀρθογωνικός, μὲ ἕνα προστῶον, ἀνοικτὸν πρὸς Νότον. Pauly Wiss. RE. 7. 2526. Μέγαρον τῆς Τροίας εἰς τὸ VI στρῶμα, Dörpfeld Troia und Ilion, Athen 1902. Γεωργ. Μέγα, Ἡ οἰκία. Οἰκία διὰ λαὸν βόρειον. ὡς ἦσαν οἱ ἀπὸ Βορρᾶ μεταναστεύσαντες ἀρχαῖοι Ἕλληνες, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ Ἴωνες περὶ τὸ 1000 π. Χρ. ἐποίκησαν τὴν Ἄνδρον ἀνωτέρω σ. 6, ἔχει ἀνάγκην τὸν χειμῶνα θερμάνσεως καὶ μιᾶς ἑστίας εἰς τὸ κέντρον τοῦ χώρου. Ἀντιθέτως εἰς τὴν Κρήτην τῆς Μινωϊκῆς ἐποχῆς, νότιος λαὸς οἱ Κρῆτες, δὲν κτίζουν ἑστίαν εἰς τὰς οἰκίας των, χρειάζονται ἀντιθέτως, εἰς τὴν εἴσοδον ἕνα πρόδομον, ὅστις νὰ τοὺς σκιάζῃ ἀπὸ τὰς καυστικὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου καὶ νὰ τοὺς προστατεύῃ ἀπὸ αὐτάς, Pauly W. R. E. 7. 2526, Beloch, griech. Geschichte B' ἐκδ., 1, α', 70 ἑ. Ἀλλ' εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Βαλμᾶ δὲν εἶνε κτισμένη ἡ ἑστία, νῦν ἡ καμνάδα, εἰς τὸ κέντρον τοῦ χώρου τῆς οἰκοδομῆς, δηλ. εἰς τὸ διαμέρισμα α. Διατί ;

Εἰς τὸ διαμέρισμα δ τῆς οἰκίας Βαλμᾶ ὑπάρχει ἀγωγὸς ὕδατος, προερχομένου ἀπὸ τὴν κρέμαση τοῦ παρακειμένου ὑδρομύλου. Ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος εἶνε γνωστὸν ὅτι βρύσεις καὶ ὑπόγειοι ξεξαμεναὶ ὕδατος κατεσκευάζοντο εἰς τὰς αὐλὰς τῶν οἰκιῶν. Οὕ-

τως ὁ Louis Couve, ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Δήλου, περὶ ἰδιωτικῶν οἰκιῶν, τοῦ δευτέρου καὶ πρώτου π. Χρ. αἰῶνος, λέγει ὅτι κάθε οἰκία εἶνε ἐφωδιασμένη τοὐλάχιστον ὑπὸ μιᾶς δεξαμενῆς, ὑπογείου ὑπὸ τὴν αὐλήν, εἰς τὴν ὁποίαν συνήγοντο τὰ νερὰ τῆς βροχῆς, αὐτῆς ταύτης τῆς αὐλῆς καὶ τῶν ὑψηλοτέρων τῆς οἰκίας μερῶν, διὰ μολυβδίνων σωλήνων, Bull. Corr. Hell. 19, 465 ἑ., Hiller v. Gaertringen, Thera 3, 143 ἑ. Ἀλλ' εἰς τὴν Ἄνδρον ἡ ὁποία ὠνομάζετο καὶ εἶνε πάντοτε Ὑδροῦσα δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη κατασκευῆς ὑπογείων δεξαμενῶν. Διὰ τοῦνο ἡ διοχέτευσις τοῦ ὕδατος ἀπὸ τὴν κρέμαση τοῦ παρακειμένου ὑδρομύλου, ἐντὸς αὐτῆς τῆς οἰκίας Βαλμᾶ ἦτο πλήρωσις στοιχειώδους ἀνάγκης καθημερινῆς.

Τῆς οἰκίος Βαλμᾶ ἔχομεν τώρα νὰ ἑρμηνεύσωμεν τὰ ἑξῆς οἰκοδομικὰ σημεῖα. Πρῶτον, ὅτι ἡ ἑστία της εὑρίσκεται εἰς τὸ διαμέρισμα β καὶ ὄχι εἰς τὸ διαμέρισμα α, ὅπως θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναμένεται εἰς οἰκίαν τύπου ἀρχαίου μεγάρου. Ἡ μεταβολὴ αὐτὴ ὅμως τῆς Ἄνδρου κατάγεται καὶ ἤρχισεν ἀπὸ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους. Διότι ἤδη ἀπὸ τὰς προϊστορικὰς ἀκροπόλεις τοῦ Διμηνίου καὶ Σέσκλου τῆς Θεσσαλίας ἡ ἑστία ἔχει ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὸ κέντρον τοῦ κυρίου χώρου τοῦ μεγάρου. Χρ. Τσούντα, Αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Δίμηνι καὶ Σέσκλου, ἰδὲ Πίναξ III, 16—τοῦ Σέσκλου, εἰκὼν 18 καὶ στήλη 60 ἐκ Διμηνίου. Ἐπίσης δὲ ἡ ἑστία ἔχει ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὸ κέντρον τοῦ κυρίου χώρου εἰς τὸν ὄπισθεν τοῖχον αὐτοῦ καὶ εἰς τὸ μέγαρον Β τοῦ Διμηνίου. Δεύτερον ἡ ἁψὶς ἡ ὁποία εἰς τὴν οἰκίαν Βαλμᾶ διαχωρίζει τὸ διαδέρισμα α ἀπὸ τοῦ β ποίαν σημασίαν ἔχει; Ἤδη κατὰ τὰς προϊσταρικὰς ἀνασκαφὰς τῆς Πάρου, πλησίον τοῦ νεκροταφείου Πύργου, ὅπου εὑρέθησαν λείψανα κατοικιῶν, ὁ καθηγητὴς Χρ. Τσούντας εὗρεν ἕνα τοξοειδὲς τμῆμα παχέος τοίχου, Ἀρχαιολ, Ἐφημερὶς 1898, σ. 170. Ἡ τοιαύτη ἁψὶς εἰς ἰδιωτικὰς οἰκίας, θὰ εἶχε, φαίνεται, διακοσμητικὸν προορισμόν. Ἐν προκειμένῳ δὲ ἡ διακόσμησις δικαιολογεῖται διότι κοσμεῖ τὴν εἴσοδον εἰς τὸν ἐκ τῆς ἀρχαίας παραδόσεως ἱερὸν χῶρον β τῆς Ἑστίας. Τρίτον. Εἶνε περίεργον ὅτι τὸ διαμέρισμα α τῆς οἰκίας Βαλμᾶ, τὸ χρησιμεῦον ὡς αἴθουσα τῆς οἰκίας, καλεῖται μαερειό, ἀνωτέρω σ. 75, ἤτοι μαγειρεῖον. Εἶνε προφανὲς ὅτι τὸ ὄνομα δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὴν πραγματικὴν χρῆσιν τοῦ διαμερίσματος, ἀφοῦ ὀνομάζεται μὲν μαγειρεῖον ἀλλ' εἶνε αἴθουσα δεξιώσεως. Πόθεν προέκυψεν αὐτὴ ἡ διαφορά; Ἀναμφιβόλως ὁ χῶρος αὐτὸς τῶν ἐν Ἄνδρῳ μεγάρων ἐχρησίμευεν ἀρχικῶς ὡς αἴθουσα, ὅπως καὶ εἰς τὰ ἄλλα προϊστορικὰ μέγαρα. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως ἐπῆλθε μεταβολή. Οὕτω βλέπομεν, ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς μικρασιατικῆς Πριήνης, Wiegand - Schra-

der, Priene, σ. 292, ὅτι εἰς τὸ προστῶον τοῦ μεγάρου εἶνε ἐγκατεστημένον μαγειρεῖον. Εἶνε ἐνταῦθα ἀξία σημειώσεως ἡ στενὴ σχέσις ποὺ ὑπῆρχεν εἰς τὴν ἀρχαιότητα μεταξὺ τοῦ μαγείρου καὶ τῆς λατρείας. Πρῶτον εἰς τὰς ἱερὰς θυσίας τῶν Ἀθηνῶν τὸ ἱερατεῖον ἀνελάμβανε τὰ ἔργα τοῦ μαγείρου. Ἔπειτα ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν εἱματηρῶν μυστικῶν θυσιῶν τῶν Ἀνατολικῶν θρησκειῶν ἀνενεώθη ἐκείνη ἡ στενὴ σχέσις λατρείας καὶ μαγείρου διὸ ἐξ ἐπιγραφῆς Θεσσαλονίκης Bul. Cor. Hellen. 39, 97 ὀρχιμαγ(ει)ρεὺς καὶ ἀρχινεωκόρος, Pauly - Wisss. R E. ἐν λέξει μάγειρος. Εἰς τὸ μέγαρον, δηλ. τὸ τύπου ἀρχαίου μεγάρου τῶν Στραπουργιῶν, διεσώθη τὸ ὄνομα μαγειρεῖον τῆς αἰθούσης καὶ ὅταν τὸ μαγειρεῖον μετετέθη εἰς ἄλλον χῶρον, τὸν β. Ἐν προκειμένῳ δηλαδὴ ἔχομεν ἐπανάληψιν τοῦ ἱστορικοῦ φαινομένου τῆς σχέσεως ὀνομάτων καὶ πραγμάτων. Κατὰ τοῦτο τὰ μὲν πράγματα δυνατὸν νὰ μεταβάλλωνται ἀλλὰ τὰ ὀνόματα νὰ παραμένουν τὰ αὐτά. Οὕτω εἰς τὴν ἀρχαίαν Ῥώμην ὁ Ὀκταβιανὸς Αὔγουστος, τὸ ἔτος 27 π. Χρ., ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους, καταλύσας τὴν ἐλευθέραν πολιτείαν τῆς Ῥώμης, ἀλλὰ τὰ ὀνόματα τῶν θεσμῶν τῆς πρότερον ἐλευθέρας πολιτείας παρέμενον τὰ αὐτά, ὁ δὲ λαὸς ἠδύνατο νὰ πλανᾶται, νὰ μὴν ἀνησυχῇ ἀκούων τὰ αὐτὰ ὀνόματα τῶν θεσμῶν ὅσα καὶ ἐπὶ ἐλευθέρας πολιτείας, Φρ. Βερτολίνη, Ῥωμαϊκὴ Ἱστορίας, ἑλλην. μετάφρ. 2, 85 ἑ. Οὕτω καὶ εἰς τὴν οἰκίαν Βαλμᾶ τὸ διαμέρισμα α ἐξακολουθεῖ νὰ ὀνομάζεται μαγειρεῖον—μαεργειὸ ἐνῷ ἔχει χρῆσιν αἰθούσης, Le Bon, Bases scient. d'une philos. de l'histoire σ. 134 ἑ.

Εἰς τὸ διαμέρισμα ἡ καμνάδα β ὁ καπνὸς ἐξέρχεται ἀπὸ τὴν στέγην, ὡς καὶ εἰς τὰ προϊστορικὰ μέγαρα. Εἰς τὰ προϊστορικὰ μέγαρα ὑπάρχει αὐλή, συνανήκουσα εἰς τὸ μέγαρον, ὅπως εἰς τὴν οἰκίαν Βαλμᾶ. Ἡ τοιαύτη αὐλὴ εἶνε πρόδρομος τοῦ διαμορφωθέντος εἰς τὴν μεταγενεστέραν ἑλληνικὴν οἰκίαν περιστυλίου. Ἡ στέγη τῆς οἰκίας Βαλμᾶ ἔχει τὴν μορφὴν δώματος ὁριζοντίου, ἀνωτ. Τόμ. Δ' σ. 83 ἑ. Τοιαύτην στέγην εἴκασεν ὁ Schliemann, Ilios, 214 εἰς τὴν προϊστορικὴν Τροίαν. Ἀλλ' εἰς τὴν Ἄνδρον ἀναμφισβητήτως ἡ διαδεδομένη, τῆς παλαιοτέρας οἰκοδομίας, μορφὴ τοῦ δώματος ἔχει ὡς πρότυπον τὴν στέγην τῆς οἰκίας Βαλμᾶ, τύπου προϊστορικοῦ.

Τὰ ὀπίσθια διαμερίσματα τῆς οἰκίας Βαλμᾶ ε, ζ, τὰ ὀπισθοδομικὰ ἀντιστοιχοῦν πρὸ τὰ τῶν μεγάρων τῆς Θεσσαλίας, ἔχοντα εἰς τὸ μέσον θύραν εἰσόδου, ὡς καὶ εἰς τὴν οἰκίαν Βαλμᾶ. Εἰς ἄλλα ὅμως προϊστορικὰ μέγαρα λείπουν τοιαῦτα ὀπισθοδομικὰ διαμερίσματα, ὡς τὰ τῆς Φυλακωπῆς Μήλου, Τίρυνθος, Μυκηνῶν καὶ

Τροίας ἕκτου στρώματος. Ἡ διαφορὰ αὕτη πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς ἄλλον τύπον μεγάρου, Myres, Journ. hell. Stud. 20, 149, τοῦ ὁποίου ἔγινεν ἐκεῖ χρῆσις. Κατὰ ταῦτα ἡ οἰκία Βαλμᾶ τῶν Στραπουργιῶν εἶνε μοναδικὸν ἐν Ἄνδρῳ κατάλοιπον προϊστορικοῦ τύπου μεγάρου. Καὶ ἡ ἐν Κορθίῳ χωρικὴ οἰκία ἡ λεγομένη τὸ μακρόσπιτο, ἀνωτ. Τόμ. Γ' σ. 197, εἶνε ἐξέλιξις τοῦ τύπου τῆς οἰκίας Βαλμᾶ, ἤτοι μεγάρου, ὀρθογωνικῆς οἰκοδομῆς, ἐξ ἑνὸς δωματίου, αἰθούσης, καὶ ἑνὸς μαγειρείου.

Ἐπισκοποῦντες, μετὰ τὰ ἀνωτέρω, τὸ οἰκοδομικὸν λεξιλόγιον τῆς Ἄνδρου βλέπομμεν ὅτι ἐκ τῶν 185 λημμάτων αὐτοῦ τὸ ἥμισυ περίπου προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν παράδοσιν, τὸ δὲ ἄλλο ἥμισυ ε'σήλασεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυρίως ἐκ τῆς ἰταλικῆς καὶ τῆς τουρκικῆς γλώσσης. Ἐνῷ εἰς τὸ ναυτικὸν λεξιλόγιον τῆς Ἄνδρου ἐκ 275 λημμάτων αὐτοῦ περίπου μόνον τὸ ἓν τρίτον προέρχεται ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν, τὰ δὲ ἄλλα δύο τρίτα εἰσήλασαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυρίως ἐκ τῆς ἰταλικῆς. Τοῦτο ἀναμφισβητήτως πρέκυψεν ἐκ τούτου. Λόγῳ δηλ. τῆς φύσεως τῆς ναυτιλίας, ἐκ τῆς συνεχοῦς ἐπικοινωνίας τῶν ἑλληνικῶν πλοίων μὲ τοὺς λιμένας τῆς γείτονος Ἰταλίας, προῆλθεν ἡ ἀντικατάστασις ἑλληνικῶν ναυτικῶν ὅρων ὑπὸ τῶν ἀντιστοίχων εἰς αὐτοὺς ἰταλικῶν. Τοῦτο δὲ ἔλαβε χώραν κατὰ τὸν ΙΗ' καὶ ΙΘ' αἰῶνα κυρίως, ὁπότε, κατὰ τὰ ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ 22 ἑ, ἐσημειώθη ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἑλληνικῆς ἱστιοφόρου ναυτιλίας. Τοῦτο θὰ κατεφανῇ πειστικώτερα ὅταν ἀποβλέψωμεν εἰς τὸ λεξιλόγιον τῆς ἀνδριακῆς ἀγγειοπλαστικῆς καὶ τῶν ἀνδριακῶν μυλικῶν ὅρων. Ἐκ τῶν 50 δηλ. τεχνικῶν ὅρων τῆς ἀνδριακῆς ἀγγειοπλαστικῆς τὰ τρία πέμπτα αὐτῶν διεσώθησαν ἐκ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς παραδόσεως, τὰ δὲ δύο πέμπτα ἀντικατεστάθησαν ὑπὸ ἀντιστοίχων ὅρων ἐκ τῆς τουρκικῆς καὶ ἰταλικῆς γλώσσης. Καὶ τῆς μὲν τουρκικῆς ἡ ἐπίδρασις δὲν ἀνέρχεται πέρα τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ἐνῷ ἡ τῆς ἰταλικῆς γλώσσης ὑπερβαίνει αὐτὸν κατὰ πολύ. Πρὸς τούτοις ἀξιοσημείωτον εἶνε ὅτι ἐπὶ εἴκοσι τεχνικῶν ὅρων τῆς μυλικῆς καὶ οἱ εἴκοσι προέρχονται ἐκ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς παραδόσεως. Διότι οἱ μυλωθροὶ τῆς Ἄνδρου δὲν εἶχαν λόγους ἀποδημίας εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἀναποδήμητοι ἀσκοῦντες τὴν βιοτεχνίαν των ἐπὶ τῆς νήσου ἀδιαταράκτως, ἀνωτέρω Τόμ. Α' σ. 6 ἑ.

Περὶ τῶν οἰκοδομικῶν ὁ ἀναγνώστης ἂς συμβουλευθῇ καὶ τὰ ἀνωτέρω λήμματα Τόμ.Α' ἀγαλάχτιστος, ἀγκωνάρι, ἄλειμμα, ἀμούστρωτος, Τόμ. Β'. ἀβεσταριά, βίδα, γαλαχτιά, μπασά, καρφί, μπαγκόλι, ντουλάπι, Τόμ. Γ' πεζούλλι, πελεκῶ, πέργυρο, περιαύλιο,

πριόνι, ἀσκάλα, σπίτι, στέρνες, ἀνῶφλο, ἁπλωσταριά, βόλι, δῶμα, ἐμπατή, κλεβανή, μεσάνδρα, κρόδωμα, κρυβέζα, πορτέλλα, σταμνάρι.

περὶ τῆς ἀγγειοπλαστικῆς

Ἂν καὶ ὁ γράψας τὰ Γεωπονικά, ἴσως τοῦ ΣΤ΄ μ. Χρ. αἰῶνος, λέγει ὅτι παντοῦ εἶνε δυνατὸν νὰ εὕρωμεν γῆν κεραμικήν, κατάλληλον διὰ τὴν ἀγγειοπλαστικήν, 2, 49, 3 «ἐν πάσῃ τῇ γῇ ἐστιν εὑρεῖν κεραμικὴν γῆν», ἐν τούτοις εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἐνῷ ἐκλεκτὴ κεραμικὴ γῆ ἦτο ἡ τῆς Ἀττικῆς, ὀνομαστὴ διὰ τὴν λεπτότητά της, ἰδίᾳ ὅμως εἰδικότητα εἶχεν ἡ γῆ τῆς Κωλιάδος ἄκρας, ἴσως τῆς σημερινῆς προεξοχῆς τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ· Σουΐδα, «Κωλιάς, τόπος τῆς Ἀττικῆς ἔνθα σκεύη πλάττονται. Λέγει οὖν ὅτι ὅσαι ἐπὶ τροχοὺς φέρονται (τροχὸν δὲ τὸν σκευοπλαστικὸν λέγει), τοὐτέστιν, ὅσαι πρὸς σκευοπλασίαν ἐπιτήδειαι, πασῶν ἡ Κωλιάδος κρείσσων, ὥστε καὶ βάπτεσθαι ὑπὸ τῆς μίλτου». Σήμερον ἐν Ἀνδρῳ κεραμικῇ γῇ κατάλληλος δι' ἀγγειοπλαστικὴν λέγεται κατὰ πληθυντ. ἀριθμὸν τὰ Σκαλαρειὰ = γῆ κατάλληλος διὰ τσουκάλια, διὰ κατασκευὴν ἐκ πηλοῦ χυτρῶν, ὀνωτ. Τόμ. Γ΄ σ. 80. Αὐτὸ τὸ ὄνομα ἔχει σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ. Διότι τὸ ὄνομα ὁ τσουκαλᾶς, ἀρχ. ὁ χυτρεύς, σημαίνει τὸν κεραμέα, ὅστις κατασκευάζει ἐκ πηλοῦ τσουκάλια. Ἀλλὰ μόνον τσουκάλια κατασκευάζει σήμερον ὁ κεραμεύς; Εἰς τὴν ἀρχαιότητα, πρὶν γίνῃ καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας, ὁ κεραμεύς, ὁ ἴδιος θὰ κατεσκεύαζεν ἐκ πηλοῦ καὶ τὰ παντοῖα ἄλλα εἴδη ἀγγείων, πλὴν τῆς χύτρας. Ἀργότερα μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας, ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, πλὴν τοῦ χυτροπλάθου, ἤτοι τοῦ τσουκαλᾶ, καὶ ὁ καδοποιός, ὁ κωθωνοποιός, ὁ ληκυθοποιός, ὁ λυχνοποιός. Τοῦτο πιστοποιεῖ τὸν ἐπελθόντα καταμερισμὸν τῆς κεραμευτικῆς ἐργασίας. Ἐπὶ τοῦ Πλάτωνος ὁ καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας ταύτης εἶχε συντελεσθῆ. Οὕτω ἐκ τοῦ Θεαιτήτου 147 μανθάνομεν τὰ ἑξῆς «Ὁ Σωκράτης (ἐρωτᾷ) εἴτις ἡμᾶς τῶν φαύλων τι καὶ προχείρων ἔροιτο οἷον περὶ πηλοῦ ὅ,τι ποτ' ἐστίν, εἰ ἀποκριναίμεθα αὐτῷ, πηλὸς ὁ τῶν χυτρέων καὶ πηλὸς ὁ τῶν ὑποπλαθῶν καὶ πηλὸς ὁ τῶν πλινθουργῶν, οὐκ ἂν γελοῖοι εἶμεν;» Σήμερα ὁ αὐτὸς κεραμεὺς ἐν Ἀνδρῳ κατασκεύαζει τσουκάλια, σταμνιά, φουβοῦδες, μαγκάλια, πιθάρια, σκεπαστάρια, λαήνια, θυμιατά, λεκάνες, μπάνια κ. ἄ. ὀνομάζεται ὅμως ὁ τσουκαλᾶς, ὡς ὁ κατασκευαστὴς τοῦ κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν

καθημερινὴν ζωὴν χρησίμου πηλίνου ἀγγείου τὸ τσουκάλι. Ἐν Ἄνδρῳ, κατ' ἄλλην ἀντίληψιν, ὁ σταμνᾶς ἐκπροσωποῖ τὴν ὅλην ἀγγειοπλαστικὴν τέχνην. Τοῦτο τὸ σημερινὸν δεδομένον δὲν πρέπει νὰ τὸ μεταφέρομεν εἰς τὴν ἀρχαιότητα; Ὁπότε ὁ χυτρεύς, πρὸ τοῦ καταμερισμοῦ, θὰ ἐκπροσωποῦσε τὴν ὅλην ἀγγειοπλαστικὴν τέχνην; Ὅπως τὸν ἕβδομον π. Χρ. αἰῶνα ὁ κεραμεὺς = γενικὸς ἀγγειοπλάστης· Ἡσιόδου, Ἔργα καὶ Ἡμέραι στ. 25 κεραμεὺς κεραμεῖ κοτέει. Εἰς οὐδεμίαν ἀντίφασιν ἐμπίπτει ὁ ἄγνωστος συγγραφεὺς τῶν γεωπονικῶν, πρὸς τὰ ἐν 2, 49, 3 λεγόμενά του, ὅταν ἐν 6, 3 βεβαιώνῃ ὅτι δὲν εἶνε κάθε κεραμεικὴ γῆ κατάλληλος δι' ἀγγειοπλαστίαν. Διότι ἄλλοι προτιμοῦν τῆς κεραμεικῆς γῆς τὴν ἐρυθρὰν καὶ ἄλλοι τὴν λευκήν. «Γῆ οὐ πᾶσα ἐπιτήδειος πρὸς κεραμείαν· ἀλλὰ τῆς κεραμίτιδος γῆς οἱ μὲν προκρίνουσι τὴν πυρρὰν τὸ χρῶμα, οἱ δὲ τὴν λευκήν, οἱ δὲ ἀμφοτέρας συμμιγνύουσι». Καὶ ἐν Ἄνδρῳ ἔχομεν ὁκόμη καὶ σήμερον τοιαύτας προτιμήσεις τῶν ἀγγειοπλαστῶν, ὡς φαίνεται τοῦτο ἐκ τοῦ κεραμευτικοῦ λεξιλογίου, ὅπου ἰδὲ τὰς λέξεις κοκκινόχωμα, τὸ ἀσπρόχωμα. Κατὰ τὰ Γεωπονικὰ μεγάλην πρέπει ὁ ἀγγειοπλάστης νὰ καταβάλλῃ φροντίδα ὥστε ὁ ἀγγειοπλαστικὸς πηλὸς νὰ εἶνε καλῶς εἰργασμένος. «Χρὴ τὸν κατασκευάζοντα (ἀγγεῖα) παρεῖναι τῇ κεραμείᾳ· καὶ ὅπως ὁ πηλὸς καλῶς εἰργασμένος εἴη προνοῆσαι· καὶ μὴ πρὶν ἐᾶσαι ἐπὶ τὸν τροχὸν ἀνεβιβάσαι, πρὶν τὸν πηλὸν διαδεῖξαι ὁποῖος ἔσται ὁ πίθος ὀπτηθείς». Ἀλλὰ καὶ σήμερα ἡ μέριμνα τοῦ κεραμέως περὶ καλῆς ποιότητος τοῦ πηλοῦ καταφαίνεται ἐκ τούτου. 1) πῶς λειτουργοῦν αἱ δύο τοῦ ἐργαστηρίου καροῦτες πρὸς παρασκευὴν τῆς προζύμης τοῦ ἀγγειοπλαστικοῦ πηλοῦ. 2) ἐκ τῆς λειτουργίας τῆς γούρνας, ὅπου ζυμώνεται ὁ ἀγγειοπλαστικὸς πηλὸς διὰ τῶν ποδῶν, ἀνωτ. σ. 89. 3) πῶς λειτουργεῖ ἡ μαλαχταρεά, ἀνωτ. σ. 91 διὰ νὰ καταστῇ εὔπλαστος ὁ πηλός, διὰ τῶν χειρῶν. Οἱ κυριώτεροι σήμερα χειρισμοὶ τοῦ ἀγγειοπλάστου τῆς Ἄνδρου εἶνε τρεῖς. 1) ἡ προετοιμασία τοῦ πηλοῦ. 2) ἡ διαμόρφωσις τοῦ πηλοῦ εἰς ἀγγεῖον, ἐπὶ τοῦ τροχοῦ, διὰ τῶν χειρῶν, ἢ διὰ γυψίνης μήτρας. 3) ἡ ὄπτησις τῶν ἀγγείων εἰς κάμινον. 1) Ἡ προετοιμασία τοῦ πηλοῦ ἐγίνετο διὰ τῶν χειρῶν καὶ γίνεται διὰ τῶν ποδῶν καὶ τῶν χειρῶν· διὰ τῶν χειρῶν ἐμαλάσσετο καὶ ἐζυμώνετο ὁ πηλός. Σοφοκλ. ἀπόσπ. 432 «καὶ πρῶτον ἀργὸν πηλὸν ὀργάζειν χεροῖν». Ὁ ἀργὸς πηλὸς τῶν ἀρχαίων εἶνε ὁ ἀκατέργαστος πηλός, πρὶν δηλ. ἐπὶ τῆς μαλαχταρεᾶς διὰ τῶν χειρῶν ζυμωθῇ. Κατὰ τὸ Μέγα Ἐτυμ. 629, 34 «ὀργάσαι = τελειοποιῆσαί ἐστι καὶ ὑγρῷ ξηρὸν μῖξαι». Βεκ. Ἀν. 53. 31 «ὀργάζειν πηλόν, τὸ διαβρέχειν· οὕτω γὰρ τὸ ὑγραίνειν οἱ ἀρχαῖοι λέγουσιν». Εἶνε δὲ τὸ

ἀρχαῖον ῥῆμα ὀργάζω, ἐπὶ τοῦ πηλοῦ, ἀντίστοιχον τοῦ σημερινοῦ ὀργώνω ἐπὶ τῆς γῆς. ἀνωτ. Γ' σ. 150 2) τοῦ κεραμευτικοῦ τροχοῦ πρώτη μνεία εἶνε ἡ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου, Ἰλιάδ. Σ. 600

> ῥεῖα μάλ', ὡς ὅτε τις τροχὸν ἄρμενον ἐν παλάμῃσιν
> ἑζόμενος κεραμεὺς πειρήσεται, αἴκε θέῃσιν.

Ἀνάγεται δὲ ἡ ἐφεύρεσις τοῦ τροχοῦ εἰς Ὑπέρβιον τὸν Κορίνθιον κατὰ Σχολ. Πινδάρ. Ὀλ. 13, 27 «Ὑπέρβιον τὸν Κορίνθιόν φησιν εὑρηκέναι τὴν τοῦ κεραμεικοῦ τροχοῦ μηχανήν». Σήμερα τὸν τροχὸν τρέφει ὁ κεραμεὺς μὲ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας· ἀλλὰ περὶ τῆς ἀρχαιότητος δὲν εἶνε τοῦτο βέβαιαν. Ὁ μὲν Ὅμηρος παριστᾷ τὸν κεραμέα καθήμενον μὲ τὰς παλάμας νὰ στρέφῃ τὸν τροχόν, ὄχι δὲ καὶ μὲ τοὺς πόδας. Ἐπίσης ἐπὶ αἰγυπτιακῶν τοιχογραφιῶν καὶ ἐπὶ ὑδρίας ἀποκειμένης εἰς τὸν Μόναχον ἡ στροφὴ τοῦ τροχοῦ γίνεται μόνον μὲ τὰς χεῖρας, Blümner, Technologie und Terminologie 2, 38. Ἀλλ' εἰς τὸ δευτεροκανικὸν βιβλίον τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης Σοφία Ἰησοῦ υἱοῦ Σειράχ, τοῦ δευτέρου π. Χρ. αἰῶνος 38, 29 ἑ. φέρεται· «οὕτως κεραμεὺς καθήμενος ἐν ἔργῳ αὐτοῦ καὶ συστρέφων ἐν ποσὶν αὐτοῦ τροχόν, ὃς ἐν μερίμνῃ κεῖται διὰ παντὸς ἐπὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ. . .». Ἡ λειότης ἐπεξειργασμένου ἀγγείου, ἡ στρογγυλότης αὐτοῦ καὶ ἡ καλὴ εἰς τὴν κάμινον ὄπτησις εἶνε τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἐπιτυχοῦς ἀγγειοπλαστικοῦ προϊόντος κατὰ τὸν Πλάτωνα, Ἱππ. Μείζων 288 d «εἴπερ ἡ χύτρα κεκεραμευμένη εἴη ὑπ' ἀγαθοῦ κεραμέως λεία καὶ στρογγύλη καὶ καλῶς ὠπτημένη». Τὰ μεγαλύτερα τοῦ συνήθους ἀγγεῖα δὲν διεμόρφωναν ἐπὶ τοῦ τροχοῦ, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἐδάφους διὰ τῶν χειρῶν, ὡς καὶ σήμερα ἐν Ἄνδρῳ. Γεωπον. 6, 3 «οὐ πάντας δὲ τοὺς πίθους ἐπὶ τὸν τροχὸν ἀναβιβάζουσιν οἱ κεραμεῖς ἀλλὰ τοὺς μικρούς. Τοὺς μέντοι μείζους χαμαὶ κειμένους ὁσημέραι ἐν θερμῷ οἰκήματι ἐποικοδομοῦσι καὶ μεγάλους ποιοῦσιν». Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ἀγγείου ὁ ἀγγειοπλάστης τὸ ξηραίνει εἰς τὸν ἀέρα, πρὸ τῆς ὀπτήσεως. Αἰσώπ. μῦθ. 169α «κεραμεὺς (εὔχεται) ὅπως αἰθρία τε λαμπρὰ ἐπιμείνῃ καὶ λαμπρὸς ἥλιος, ἵνα ξηρανθῇ ὁ κέραμος». Μετὰ τὴν ξήρανσιν τῶν ἀγγείων ἐπακολουθεῖ ἡ ὄπτησις εἰς τὴν κάμινον. Ἀλλ' ἡ ὄπτησις χρειάζεται δεξιὸν χειρισμόν, ἂν τῆς καμίνου ὁ βαθμὸς τῆς θερμότητος εἶνε μεγάλος, τὸ ἀγγεῖον διαρρήγνυται. Γεωπον. 6, 3 «οὐ μικρὸν δὲ τῆς κεραμείας ἐστὶ μέρος ἡ ὄπτησις· δεῖ δὲ μήτε ἔλαττον μήτε πλέον ἀλλὰ μεμετρημένως τὸ πῦρ ὑποβάλλειν». Σουΐδ. «πυρορραγῆ κεράμια καλεῖται ὅσα ἐν τῷ πυρὶ ῥήγνυται ἐν τῷ ὀπτᾶ-

σθαι». Κατὰ τὴν πώλησιν σήμερον ἐν Ἄνδρῳ δοκιμάζουν οἱ ἀγοραστὰι τὴν ποιότητα τοῦ ψημένου ἀγγείου ὡς καὶ τὴν ἀκεραιότητα αὐτοῦ, ἀπὸ τὸν ἦχον ὅταν μὲ τὸν λιχανὸν δάκτυλον τῆς δεξιᾶς κρούσουν τὸ ἀγγεῖον. Οἱ ἀγοραστὰι δηλ. ὑψώνουν τὸ ἀγγεῖον εἰς τὸν ἐλεύθερον ἀέρα μὲ τὸ ἀριστερὸν χέρι καὶ μὲ τὸν δείκτην δάκτυλον τῆς δεξιᾶς κρούουν τὸ ἀγγεῖον· ὁ παραγόμενος ἦχος ἂν εἶνε ὀξὺς σημαίνει καλὴν ποιότητα τοῦ ἀγγείου. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐδοκίμαζαν τὴν καλὴν ποιότητα τῶν ἀγγείων καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἄνδριοι. Οὕτω ὁ Σχολιαστὴς εἰς Ἀριστοφάν Βατραχ. 78 «κωδωνίσω ἀντὶ τοῦ δοκιμάσω... τινὲς ἀπὸ τῶν ἀγγείων τῶν σαθρῶν· ἐπεὶ οὕτω δοκιμάζουσι διακρούοντες». Ὁ Σχολ. εἰς Πλάτων. Θεαίτ. 28 «διακρούοντα = ἐκ μεταφορᾶς τῶν διακωδωνούντων τὰ κεράμια, εἰ ἀκέραιά εἰσιν». Γεωπον. 6, 3, 2 «τινὲς μὲν οὖν ἀρκοῦνται τῇ δοκιμασίᾳ τοῦ κεκεραμευμένου πίθου τὸ κρουσθέντα αὐτὸν ἀποδοῦναι ἦχόν τινα ὀξὺν καὶ τορόν». Ἡ ἀρχαία παράδοσις τῆς χρήσεως τοῦ ῥῆμ κωδωνίζω διεσώθη ἐν Ἄνδρῳ. Φρ. κουντούνισέ το τὸ σταμνί, νὰ καταλάβῃς, εἶνε γιερό ; Τὰ σημερινὰ καμίνια τῆς ἐν Ἄνδρῳ ἀγγειοπλαστικῆς δυνάμεθα νὰ παραβάλωμεν πρὸς ἀρχαίας καμίνους ῥωμαϊκὰς οἱ ὁποῖαι διεσώθησαν εἰς τὴν Πομπηΐαν, Γαλλίαν καὶ Γερμανίαν. Εἶνε μόνιμα καὶ ὄχι ὅπως τὰ καμίνια τῆς ἀνθρακοποιΐας, ἢ τῆς ἀσβεστοποιΐας προσωρινά. Blümner, Technologie und Terminologie 2, 9 ἑ. Περὶ τῆς ἐπιτοπίου παραδόσεως τῆς ἀγγειοπλαστικῆς τέχνης ἐν παραβολῇ πρὸς ἄλλας ἐπιτοπίους τέχνας ἰδὲ ἀνωτέρω σ. 123 Ἄξιος σημειώσεως εἶνε ὁ τρόπος τῆς συσκευῆς καὶ μεταφορᾶς τῶν κεραμευτικῶν προϊόντων ὑπὸ τοῦ κεραμέως κατὰ τὸ θέρος εἰς τὰ χωρία τῆς καταναλώσεως. Ἐπιλέγει ὁ κεραμεὺς μικροῦ ὄγκου προϊόντα μὲ λαβάς· περνᾷ τὸ σχοινὶ ἀπὸ τὴν λαβὴν ἢ τὰς λαβὰς ἑνὸς ἑκάστου προϊόντος, κατ' ἀριθμὸν τόσων, ὥστε τὸ ὅλον φορτίον ἐν Ἄνδρῳ ἕνα φόρτωμα (κεραμευτικῶν προϊόντων) νὰ δύναται ὁ λεγόμενος *τσουκαλᾶς* ἢ *σταμνᾶς* νὰ τὸ σηκώσῃ εἰς τὴν ῥάχιν του. Τὸ φόρτωμα εἰς ὄγκον συνήθως ἔχει διαστάσεις 1,28 μ. × 1 μ. Ἅμα φθάσῃ εἰς τὸν προορισμόν του καταθέτει καταγῆς τὸ φόρτωμα καὶ ἐκθέτει πρὸς πώλησιν ἕνα ἕνα χωριστὰ τὰ ἀγγεῖά του, διαλύων τὸ φόρτωμα.

Περὶ τῆς ἀγγειοπλαστικῆς ἂς παραβληθοῦν τὰ ἀνωτέρω λήμματα Τόμ. Β′ κεραμᾶς, κεραμίδι, ξεφορτώνω, κουρούπι, λεβέτι, Τόμ. Γ′ σκουτέλι, τσανάτσι, ῥοΐ, σκάφτρα.

περὶ τῶν μυλικῶν

Ἀνέκαθεν διὰ τὴν ἄλεσιν τῶν δημητριακῶν, μέχρι σήμερον, ἐχρησιμοποιήθησαν δύο πέτραι, ἐξ ὧν ἡ κάτω μένει ἀκίνητος, ἡ δὲ ἄνω κινεῖται. Πολὺ πιθανὸν θεωρεῖται ὅτι ὁ σημερινὸς χειρόμυλος διετηρήθη καθ' ὅλην τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα μέχρι σήμερον. Παρ' Ὁμήρῳ Ὀδυσ. υ, 106 «ἥ ρα μύλην στήσασα» ὁ μύλος ἦτο χειρόμυλος. Τὴν ἐπινόησιν τοῦ μύλου οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἀπέδιδαν εἰς τὴν θεὰν Δήμητρα ἢ τὸν Δία Μυλέα. Ἐκ τῶν δύο πετρῶν τοῦ μύλου, ἐν Ἄνδρῳ οἱ μυλόπετρες, ὑπὸ δὲ τῶν ἀρχαίων οἱ μύλακες, σήμερον ἐν Ἄνδρῳ τὸ κατάρι, ἀνωτ. σ. 95, ἡ δὲ ἄνω ἐλέγετο ὄνος, ἢ ὄνος ἀλέτης, διότι ἡ ἄνω πράγματι ὑπὸ ὄνου ἐστρέφετο, σήμερον ἐν Ἄνδρῳ τὸ ἀπανάρι, ἀνωτ. σ. 94. Ἐπειδὴ δὲ λόγῳ μακρᾶς χρήσεως αἱ πέτραι ἐστομοῦντο, ἀναγκαίως ἔπρεπε ἐκ νέου νὰ χαραχθοῦν, ὡς Ἀριστοφ. Σφῆκες σ. 648 «πρὸς ταῦτα μύλην ἀγαθὴν ὥρα ζητεῖν σοι καὶ νεόκοπτον». Ὁ τεχνίτης ὁ εἰδικός, ὁ σήμερον μυλοχαράχτης, ἀνωτέρω σ. 95, ἐλέγετο μυλοκόπος ἢ ὀνοκόπος. Ἀναλόγως τοῦ τρόπου τῆς κινήσεως τοῦ μύλου, ὅπως σήμερα, ὀνομάζονται οἱ μύλοι· ἤτοι, χειρόμυλοι, οἱ κινούμενοι διὰ τῆς χειρός, ὑπὸ τῶν ἀρχαίων δὲ ἐλέγοντο αἱ χειρομύλαι, ὡς Ξενοφ. Κύρ. Παιδ. β, 2, 31. Ὅπως σήμερα οἱ χειρόμυλοι ἦσαν ποικίλου μεγέθους καὶ βάρους, ἔτσι καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ἐπειδὴ ἡ Ἄνδρος ἔχει ἄφθονα ῥέοντα ὕδατα διὰ τοῦτο ἔχει καὶ πολλοὺς ὑδρομύλους. Μόνον οἱ ἀνεμόμυλοι ἦσαν ἄγνωστοι εἰς τὴν ἀρχαιότητα, ἦσαν δὲ ἐπινόησις τοῦ μεσαίωνος. Ἄλλοτε ἡ Ἄνδρος εἶχεν ἀνεμομύλους καὶ εἰς τὸ Κόρθιον καὶ εἰς τὸ Κόρθιον καὶ εἰς τὴν Χώραν.

Ὁ σημερινὸς νερόμυλος τῆς Ἄνδρου, ὡς ὁ τῆς οἰκίας Βαλμᾶ, ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐλέγετο ὑδραλέτης, ὑδρόμυλος. Κατὰ τὸν Πλίνιον Nat. Hist. 18, 97 εἰς τὴν ἀρχαιότητα οἱ ὑδρόμυλοι ἦσαν σπάνιοι καὶ μόνον ἀπὸ τοῦ 4ου αἰῶνος μ. Χρ. ἐγενικεύθησαν. Ὁ Παλλάδιος τοῦ τετάρτου μ. Χρ. αἰῶνος, ὁ συγγράψας περὶ τῶν ἀγροτικῶν πραγμάτων r.r.I, 41, συμβουλεύει νὰ τοποθετοῦν ὑδρομύλους εἰς τὰ ἀγροκτήματα, τοὺς ὁποίους νὰ κινοῦν μὲ τὰς ἀπορροίας τῶν λουτρῶν τοῦ ἀγροκτήματος. Ἐν Ἄνδρῳ τοιαύτη ἀνάγκη περὶ τῆς κινήσεως τοῦ ὑδρομύλου δὲν παρουσιάζεται, λόγῳ τῶν ἀφθόνων ῥεόντων ὑδάτων τῆς νήσου. Ἡ ἐγκατάστασις ὅμως ὑδρομύλου εἰς τὴν ἀγροτικὴν οἰκίαν τοῦ Βαλμᾶ, εἰς Στραπουργιές, εἶνε σύμφωνος μὲ τὰς ὁδηγίας τοῦ Παλλαδίου. Τὸ ἔργον τῆς ἀλέσεως εἰς τὴν ἀρχαιότητα

περιωρίζετο εἰς τὰς γυναῖκας, ἰδίᾳ δὲ τοὺς δούλους, καὶ ἐπὶ τῆς Ὁμηρικῆς ἐποχῆς. Οὕτω εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Ἀλκινόου Ὀδυσ. ζ 103 ἑ. ἀπησχολοῦντο 50 δοῦλοι, εἰς τὸ τοῦ Ὀδυσσέως 12, Ὀδυσ. φ 105. Ἡ μονοτονία τῆς ἐργασίας εἰς τὸν μύλον κατ' οἶκον ἀπαιτοῦσε νὰ συνοδεύεται μὲ ᾄσμα, κατὰ Πολυδ. 53 τὴν ἐπιμύλιον ᾠδὴν ὅπως καὶ σήμερα κατ' οἶκον. Ὅπως σήμερα ἐπὶ χειρομύλου τῆς Ἄνδρου ἡ μηχανικὴ ἐργασία τῆς ἀλέσεως λέγεται γυρίζω τὸ μύλο, εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα ἐλέγετο στρέφω τὴν μύλην, περιάγω, περιφέρω, περιελαύνω τὴν μύλην. Σήμερα ἐν Ἄνδρῳ ἡ ἀλεστικὴ ἐργασία λέγεται ἡ ἀλεσιά, εἰς δὲ τὴν ἀρχαιότητα ἄλετος, ἄλεσις. Εἰς τὴν ἀρχαιότητα ὁ χῶρος ὅπου ἐγκαθίστατο μύλος ἐλέγετο ἡ μύλη ἢ ὁ μυλών· ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρος ἡ οἰκία, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγκατάστασις μύλου ἐγίνετο, ἐλέγετο ἡ μύλη, ἢ ὁ μυλών, ὑπὸ δὲ τῶν Βυζαντινῶν μυλοστασία καὶ μυλοτόπιον. Τοιοῦτο βυζαντινὸν μυλοτόπιον εἶνε τὸ ἐν τῇ οἰκίᾳ Βαλμᾶ, ἀνωτ. σ. 75. Ἐν τούτο ις ἐνίοτε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα μύλοι εὑρίσκοντο εἰς τὴν αὐλὴν τῆς οἰκίας, ὡς ἐν Πομπηΐᾳ, Pauly Wiss. R E. ἐν λ. μύλη, Blümner, Technologie und Terminologie 1, 23 ἑ. Mau, Pompeji, Leipsig 1900 σ. 382. Εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Βαλμᾶ ὁ νερόμυλος δὲν εὑρίσκεται εἰς τὴν πρόσοψιν αὐτῆς, εἰς τὴν αὐλήν, ἀλλ' ὄπισθεν παρὰ τὸν χῶρον τῆς ἀποθήκης, εἰς τοὺς ὀπισθοδομικοὺς χώρους τῆς οἰκίας. Ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ μύλου σήμερον ὁ μυλωνᾶς, εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἐλέγετο μυλωθρός. Ἀπεικονίσεις χειρομύλων ἐκ τῆς ἀρχαιότητος ἴδε παρὰ Blümner αὐτόθι.

Ὁ Μᾶρκος Βιτρούβιος, ῥωμαῖος ἀρχιτέκτων, τῶν χρόνων τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ περὶ ἀρχιτεκτονικῆς ἔργον του 10, 5, 2 ἀφῆκε περιγραφὴν ἑνὸς ὑδρομύλου τῆς ἐποχῆς του. Ὁ ὑδρόμυλος τοῦ Βιτρουβίου δὲν διαφέρει ἀπὸ τὸν σημερινὸν ὑδρόμυλον τῆς Ἄνδρου. Ἡ μὲν κίνησις παρήγετο ὑπὸ τριῶν τροχῶν. Τούτων ὁ κατώτατος ἦτο πτερωτός, ὁριζοντίως κινούμενος διὰ τῆς ὑδατοπτώσεως, ἀνωτέρω σ. 95 ῥόδα μὲ φτερά· μεταξὺ τοῦ ἄνω μείζονος ὀδοντωτοῦ τροχοῦ, ὁριζοντίως κινουμένου, καὶ τοῦ κάτω πτερωτοῦ, μεσολαβεῖ κάθετος μικρότερος ὀδοντωτὸς τροχὸς καθέτως κινούμενος. Ὁ ἀπανάρης ἐμπλέκεται εἰς τὴν ὁριζοντίαν κίνησιν τοῦ ἄνω ὀδοντωτοῦ τροχοῦ. Κοφινίδα ὑπῆρχε ὅπως καὶ σήμερα, ἀνωτέρω σ. 95.

Περὶ τῶν μυλικῶν ἂς ἐξετασθοῦν καὶ τὰ ἀνωτέρω λήμματα Τόμ. Α΄ ἀλέθω, ἀλεστικό, ἀμβολή, ἀβόλευτος, ἀνεμόμυλος, Τόμ. Γ΄ μυλοκόπι, πιχύνω, παραμάννα, χερόμυλος.

περὶ τῆς ἱστουργίας καὶ ταλασιουργίας

Ἀπὸ τοὺς παναρχαίους χρόνους εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ τέχνη τοῦ νήθειν, δι' ἧς κατασκευάζουν τὸ νῆμα καὶ ἡ τέχνη τοῦ ὑφαίνειν ἦσαν γνωσταί, συνήθης δ' ἦτο ἡ χρῆσις μαλλίνων ἐνδυμάτων εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς μέχρι σήμερον. Ἡ ἐριουργία, ἤτοι ἡ ἐπεξεργασία τοῦ ἐρίου τῶν προβάτων περιελάμβανε πάσας τὰς πρὸς τοῦτο προπαρασκευάς. Μία τῶν προπαρασκευαστικῶν τούτων ἐργασιῶν ἦτο ἡ πλύσις τῶν ἐρίων καὶ ἡ ἀφαίρεσις τοῦ λίπους αὐτῶν, Διοσκουρ. 2, 84 «οἴσυπος δὲ λέγεται τὸ ἐκ τῶν οἰσυπηρῶν ἐρίων λίπος». Ὅτι εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἤκμαζεν ἡ ἐριουργία ἐν Ἄνδρῳ συνάγω ἐκ τῆς παραδόσεως τοῦ Ἱπποκράτους 571, 54 λέγοντος περὶ τοῦ φυτοῦ στρουθίου, καταλλήλου διὰ τὴν ἔκπλυσιν τῶν ἐρίων, ὅτι ἐφύετο εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς Ἄνδρου, «φύεται δὲ ἐν Ἄνδρῳ ἐν τοῖς αἰγιαλοῖς». Ὁ Θεόφρ. Ἱστορ. Φυτ. 9, 13 λέγει «στρουθὸς ᾧ τὰ ὀθόνια λευκαίνουσι» καὶ 8, 3 «ἄνθει δέ. . . τοῦ θέρους καὶ τὸ στρούθιον καλούμενον, ὃ τῇ μὲν ὄψει καλὸν ἄνθος ἄοσμον δέ». Διὰ τοῦτο εἰς τὴν ἀρχαιότητα τὸ ἐκπλύνειν τὰ ἔρια ἐλέγετο στρουθίζειν. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὸ στρούθιον ἐξακολουθεῖ καὶ σήμερον νὰ φύεται εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς Ἄνδρου, ἂν καὶ οὔτε τὸ ὄνομά του, ἐφ' ὅσον γνωρίζω, διεσώθη, οὔτε ἡ καθαριστικὴ αὐτοῦ ἰδιότης. Ἀλλὰ δὲν θὰ παρεξενευθῇ κάνείς ἄν, κατόπιν ἐρεύνης καὶ μάλιστα τῇ βοηθείᾳ τῶν πληροφοριῶν περὶ τοῦ στρουθίου 8, 3 Ἱστορ. Φυτ. τοῦ Θεοφράστου, ἀναγνωρισθῇ τοῦτο. Διὰ τοῦτο ἀπεκδέχομαι ν' ἀναγνωρισθῇ ἐπίσης εἰς τὰ παράλια τῆς Ἄνδρου ἡ φυομένη ἁλόη, φαρμακευτικὸν φυτόν, ὡς λέγει ὁ Διοσκουρίδης, τοῦ πρώτου μετὰ Χρ. αἰῶνος, ἐν τῷ Περὶ ὕλης Ἰατρικῆς 3, 22 «φύεται δὲ (ἡ ἁλόη) καὶ ἐν Ἀραβίᾳ καὶ ἐν Ἀσίᾳ καὶ τισι παραθαλασσίοις τόποις καὶ νήσοις, ὡς ἐν Ἄνδρῳ, οὐκ εὔχρηστος εἰς ὀπισμόν, πρὸς δὲ κόλλησιν τραυμάτων λεία καταπλασσομένη». Ἡ ἁλόη τὸ φυτὸν περιλαμβάνει κατὰ τοὺς βοτανικούς, περὶ τὰ διακόσια εἴδη. Κατὰ τὸν Ἕλληνα ὅμως βοτανικὸν Παναγ. Γενάδιον ἡ ἁλόη εἶνε αὐτοφυὲς ἐν Ἄνδρῳ φυτὸν καὶ αὕτη εἶνε ἡ γνησία ἁλόη, ἡ ὑπὸ τοῦ Διοσκουρίδου ἀναφερομένη. Ἐπειδὴ παροιμιώδης ἔγινε ἐν Ἄνδρῳ ἡ πικρότης τῆς φαρμακευτικῆς ἁλόης, ὡς ἔγραψα ἀνωτέρω Τόμ. Γ' σ. 17 πικρὸ ἁλόη εἶνε τὸ ψωμί σας, τίθεται τὸ ἐρώτημα ἂν οἱ Ἄνδριοι ἐδοκίμασαν τὴν πικρότητα τῆς ἁλόης ἐκ τῆς φυομένης εἰς τὰ παράλια τῆς νήσου, ἢ τῆς εἰσαχθείσης διὰ τοῦ φαρμακεμπορίου; Χρήσιμον ἐθεώρησα νὰ παραβάλω τοὺς τεχνικοὺς

ὄρους τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἱστουργίας πρὸς τοὺς σημερινοὺς ἐν Ἄνδρῳ εὐχρήστους. Ἐκ τούτου θὰ καταφανῇ κατὰ πόσον ἠλλοιώθη ἡ ἀρχαία παράδοσις διὰ τῆς εἰσαγωγῆς νεωτέρων τεχνικῶν ὅρων. Τὸ σημερινὸν τῆς Ἄνδρου νηστικὸν ὄργανον τὸ ἀρδάκτι εἶνε ἡ ἀρχαία ἄτρακτος κατασκευαζομένη ἀπὸ ξύλον ἀτρακτυλίδος. Κατὰ τὸν Σχολιαστὴν εἰς Θεοκρίτου 4, 52 «ἀτρακτυλίς, εἶδος βοτάνης ἢ ἀκάνθης· εἴρηται δὲ ἀπὸ τοῦ τὰς τῶν ἀγροίκων γυναῖκας ἀτράκτους ποιεῖν ἐξ αὐτῶν». Ὁ δὲ Ἱπποκράτης 548, 49 τὰς ἀτράκτους παραδίδει νὰ κατασκευάζωνται ἀπὸ πυξάρι. Ἡ σημερινὴ ῥόκκα ἡ ὁποία σφίγγει τὴν τουλούπαν, ἀρχ. τολύπη, τοῦ ἐρίου διὰ νὰ τὸ γνέσωμεν, εἶνε ἡ ἀρχαία ἠλακάτη. Κατὰ τὸν Σχολιαστὴν εἰς Ἰλιάδα Ζ, 491 «ἡ μὲν ἠλακάτη δηλοῖ τὸ ξύλον εἰς ὅπερ εἰλοῦσι τὸ ἔριον αἱ νηθίδες, ἠλάκατα δὲ αὐτὰ τὰ ἔρια περιειλούμενα τῇ ἠλακάτῃ». Τὸ σημερινὸν σφονδύλι τῆς ἀτράκτου, εἰς τὸ ὁποῖον καταλήγει τὸ ἀδράκτι, εἶνε ὁ ἀρχαῖος σφόνδυλος καὶ τὸ σφονδύλιον. Τὸ στριφογύρισμα τοῦ ἀδρακτιοῦ καθ' ὅσον γνέθει ἡ νοικοκυρὰ ὁ Πλάτων, 10, 617Α ἀποκαλεῖ «κυκλεῖσθαι στρεφόμενον τὸν ἄτρακτον». Τὸ σημερινὸν στημόνι εἶνε ὁ ἀρχαῖος στήμων. Καθ' Ἡσύχιον εὐσπάθητος ἱστός (ἐν Ἄνδρῳ ἡ κρεββαταρεά,) οὗ μήτε ἁραιὸς μήτε πυκνὸς ὁ στήμων τυγχάνει».

Ἡ ἀρχὴ τῆς ὑφάνσεως δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὡμοίαζε πολὺ μὲ τὴν πλέξιν. Προηγήθη ἡ πλέξις τῆς ὑφάνσεως. Διότι κατὰ τὴν πρωτογενῆ καὶ ἁπλουστάτην ὕφανσιν αἱ κλωσταὶ διασταυροῦνται ὅπως καὶ εἰς τὴν πλέξιν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Αἰλιανός, Ζῴων ἰδ. 9, 17 λέγει· «ὑφαντικῆς ἐπιστήμονα γυναῖκα εἴποις ἂν αὐτὴν τῷ στήμονι τὴν κρόκην ἐπιπλέκειν»· ἕνας ἀριθμὸς νημάτων εἶνε τεντωμένα παράλληλα καὶ μία ἄλλη κλωστὴ περνᾷ διὰ μέσου αὐτῶν. Τὰ μὲν τεντωμένα νήματα παρ' ἄλληλα εἶνε τὸ σημερινὸν ὑφαντικὸν στημόνι, ἡ δὲ διὰ μέσου αὐτῶν περνῶσα κλωστὴ εἶνε τὸ φάδι. Ὑπῆρχαν δὲ δύο εἰδῶν ὑφαντικοὶ ἀργαλειοί, ὁ ὄρθιος καὶ ὁ ὁριζόντιος. Ὁ Ἀρτεμίδ. Ὀνειροκρ. 3, 36 λέγει· «ἱστὸς ὄρθιος καὶ ἀποδημίαν σημαίνει· χρὴ γὰρ περιπατεῖν τὴν ὑφαίνουσαν. Ὁ δὲ ἕτερος ἱστὸς κατοχῆς ἐστι σημαντικός, ἐπειδὴ καθεζόμεναι ὑφαίνουσιν αἱ γυναῖκες τὸν τοιοῦτον ἱστόν».

Εἰς τὴν ἱστουργικὴν καὶ ταλασιουργίαν ἀνήκουν καὶ τὰ ἀνωτέρω λήμματα Τόμ. Α'. ἄγνεσος, ἄκλωστος, Τόμ Γ' παννί, παράλυμα, ῥοῦχο, σκάμανδρο, στόφα, ἐξάμιτο, κάνιστρο, μπουκασί, ῥόκκα, κρεββατή, ῥάσο. Περὶ δὲ τοῦ ἀνωτέρω σ. 100 τσικρικιοῦ σημειωτέον ὅτι τουρκιστὶ tzikrik = μαγγανοπήγαδον. Φαίνεται δὲ

ὅτι καὶ ἡ τουρκικὴ λέξις προῆλθεν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς. Διότι καθ' Ἡσύχιον κέκριξ = νηματοκλωστικὸν ἐργαλεῖον».

περὶ τῆς σιδηρουργικῆς

Τὸ σημερινὸν ἀμόνι τῶν σιδηρουργῶν τῆς Ἄνδρου εἶνε ὁ ἀρχαῖος ἄκμων ἢ ἀκμώνιον. Ὁ Ἡσύχιος γράφει· «ἄκμων = σίδηρος, ἐφ' ᾧ ὁ χαλκεὺς χαλκεύει». Ὁ ἄκμων κατεσκευάζετο ἀπὸ σίδηρον, ἢ χάλυβα, τὸν ὁποῖον ἔβαζαν εἰς κάμινον μὲ ὑψηλὴν θερμοκρασίαν διὰ νὰ σκληρυνθῇ. Ὁ ἄκμων στηριζόμενος ἐπὶ ξυλίνου ἀκατεργάστου ὄγκου, ὡς ὑποβάθρου, ἔφερεν ἄνω κοιλότητα, ὅπως καὶ σήμερα τὸ ἀμόνι, λεγόμενον τὸ ἀκμόθετον, καθ' Ἡσύχιον «ἀκμοθέτῳ = τῷ κοιλώματι, ἐν ᾧ ὁ ἄκμων τίθεται». Ἡ σημερινὴ φυσούνα τοῦ σιδηρουργοῦ τῆς Ἄνδρου ἡ καὶ φυσερὸ λεγομένη εἶνε ἡ ἀρχαία φῦσα, τῆς ὁποίας ἡ χρῆσις κατάγεται ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ὁμήρου. Οὗτος περιέγραψεν εἰς τὴν Ἰλιάδα Σ στίχ. 470 τὴν φῦσαν τοῦ Ἡφαίστου :

φῦσαι δ' ἐν χοάνοισι ἐείκοσι πᾶσαι ἐφύσων,
παντοίην εὔπρηστον ἀϋτμὴν ἐξανιεῖσαι.

Κατὰ τὸν Εὐστάθιον εἰς Ἰλιάδα Σ 470 «ἱστέον δὲ ὅτι τὰ μέρη τῶν φυσῶν τὰ ἐν τοῖς χοάνοις ἐνιέμενα ἀκροφύσια ἐλέγοντο καὶ ἀκροστόμια, οἷς φυσῶσιν οἱ χαλκεῖς»· κατὰ δὲ τὸν Ἡσύχιον· «τὰ ἄκρα τῶν ἀσκῶν, ἐν οἷς οἱ χαλκεῖς τὸ πῦρ ἐκφυσῶσιν». Διότι αἱ φῦσαι ἦσαν ἐν ἀρχῇ πράγματι ἀσκοί.

Ἡ ἀρχαία πυράγρα τὴν ὁποίαν ὁ σιδηρουργὸς μετεχειρίζετο διὰ νὰ κρατῇ τὸν πυρακτωμένον σίδηρον ἐπάνω εἰς τὸν ἄκμονα εἶνε ἡ σημερινὴ μασιά.

Ἕνεκα τῆς ὁμοιότητος τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ πυράγρα μὲ τὴν χηλὴν τοῦ ἀστακοῦ ἐκαλεῖτο καὶ καρκίνος. Ἡ σφῦρα τῶν ἀρχαίων σιδηρουργῶν μὲ τὴν ὁποίαν ἐκτυποῦσαν ἐπὶ τοῦ ἄκμονος τὸν σίδηρον εἶνε ἡ σημερινὴ βαρειά. Ὁ Λουκιανός, Προμηθ. 2, περιγράφει πῶς, δηλ. μὲ πόσην δύναμιν ὁ Προμηθεὺς κρατῶν τὴν σφῦραν κτυπᾷ τὸν σίδηρον·

καὶ τὴν σφῦραν ἐρρωμένως κατάφερε.

Εἰς τὰς περισσοτέρας σφύρας ἡ λαβή, ὅπως καὶ σήμερα κατεσκευάζετο ἀπὸ σκληρὸν ξύλον, ὅπως τῆς ἐλαίας, τοῦ πύξου, τῆς

πτελέας, τῆς μελίας. Ὁ Θεόφρ. Ἱστορ. Φυτ. 5, 7§ λέγει· «σφυρίον καὶ τερέτριον ἄριστα μὲν γίνεται κοτίνου· χρῶνται δὲ καὶ πυξίνοις καὶ πτελεΐνοις καὶ μελεΐνοις· τὰς δὲ μεγάλας σφύρας πιτυΐνας ποιοῦσιν». Ἡ κυριωτέρα ἐργασία τοῦ σιδηρουργοῦ εἰς τὸ σιδηρουργεῖον του περιγράφεται ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου, Ὀδυσ. γ 432 διὰ τῶν ἑξῆς :

ἦλθε δὲ χαλκεύς,
ὅπλ' ἐν χερσὶν ἔχων χαλκήϊα, πείρατα τέχνης
ἄκμονά τε σφῦράν τ' εὐποίητόν τε πυράγρην,
οἷσίν τε χρυσὸν εἰργάζετο.

Blümner, Technologie und Terminologie 2, 187 ἑ.

περὶ τῶν παιδιῶν

Μόνον τῶν εἰς —ίνδα ἀρχαίων ἑλληνικῶν παιδιῶν ὁ Πολυδεύκης, Θ' 110, ἀπαριθμεῖ δεκατρία εἴδη : βασιλίνδα, ὀστρακίνδα, διελκυστίνδα, μυΐνδα, χυτρίνδα, φρυγίνδα, κυνητίνδα, ἀκινητίνδα, σχοινοφιλίνδα, ἐφεντίνδα, στρεπτίνδα, πλειστοβολίνδα, ἀποδιδρασκίνδα, ἐκ τῶν ὁποίων πολλὰ παίζονται μέχρι σήμερον ἐν Ἄνδρῳ, ὡς ἡ διελκυστίνδα, ἡ στρεπτίνδα, ἡ ἀποδιδρασκίνδα. Αἱ λέξεις αὐταὶ εἰς —ίνδα ἦσαν ἄλλοτε ἐπιρρήματα, ἄκλιτα, παραχθέντα ἐκ ῥημάτων, ὡς τὸ ἀλίνδω = κυλίω, κυλίνδω = κυλίω, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευσαν ὡς πρότυπα, Γ. Ν. Χατζηδάκη, Ἀκαδ. Ἀναγν. Τόμ. Β' σ. 640.

Τὰ παιδιὰ εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἔπαιζαν μέσα εἰς τὸ σπίτι, εἰς τὴν αὐλὴν τῆς οἰκίας, εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ τὰς πλατείας, ὅπως καὶ σήμερα ἐν Ἄνδρῳ· τοῦτο ἰσχύει διὰ τὴν κωμόπολιν καὶ τὰ χωρία τῆς Ἄνδρου. Εἰς τὰ χωρία ἰδίᾳ πλατείας ἐννοοῦμεν τὰ λεγόμενα ἰσώματα. Αἱ παιδιαὶ τῶν παιδιῶν τῆς Ἄνδρου δὲν εἶνε μόνον αἱ καταγραφεῖσαι εἰς τὸ παρὰ πόδας λεξιλόγιον· ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι ἀκόμη. Ὁ Πλάτων, Νόμ. Ζ' 794, λέγει ὅτι τὰ παιδιὰ νέας παιδιᾶς ἐφευρίσκουν, «παιδιαὶ δ' εἰσὶ τοῖς τηλικούτοις αὐτοφυεῖς τινες, ἃς ἐπειδὰν ξυνέλθωσιν (ἀρκεῖ δηλαδὴ νὰ συγκεντρωθοῦν τὰ παιδιὰ) αὐτοὶ σχεδὸν ἀνευρίσκουσι». Ἂν χωρίσωμεν τὰς παιδιὰς εἰς τρεῖς κατηγορίας, ἤτοι 1) παιδιαὶ μιμήσεως τῶν μεγάλων, 2) παιδιαὶ κινήσεως καὶ 3) παιδιαὶ τῆς τύχης, εὑρίσκομεν ἐν Ἄνδρῳ τὰ ἑξῆς εἴδη παιδιῶν. 1) Παιδιαὶ μιμήσεως τῶν μεγάλων. Μιμοῦνται ἐν Ἄνδρῳ τὰ παιδιὰ τὴν ἱππασίαν τῶν μεγάλων. Ἡ ἱππασία τῶν μεγάλων γίνεται κυρίως μὲ ἡμιόνους ἤτοι μουλάρια. Κόπτουν καλάμια ἀπὸ τοὺς καλα-

μῶνας τῶν δενδροκήπων, ἤτοι τῶν μπαξέδων, Τόμ. Β′ σ. 99, ἱππεύουν αὐτὰ καὶ οὕτω ἔφιππα τρέχουν ἁμιλλώμενα μεταξύ των εἰς τὴν ταχύτητα, ἀλλ' ἡ παιδιὰ κυκλοφορεῖ ἄνευ ἰδίου ὀνόματος. Ἀκριβῶς ἡ παιδιὰ αὕτη εἶνε ἡ τῶν ἀρχαίων «κάλαμον περιβῆναι». Ὁ Αἰλιανός, Ποικίλης Ἱστορίας, 12, 15 διηγεῖται περὶ τοῦ Ἀγησιλάου βασιλέως τῆς Σπάρτης ἀπὸ τοῦ 399 π. Χρ. καὶ ἐκ τῶν μεγίστων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν τῆς ἀρχαιότητος τὰ ἑξῆς· «Ἀγησίλαος δὲ κάλαμον περιβὰς ἵππευε μετὰ τοῦ υἱοῦ παιδὸς ὄντος. Καὶ πρὸς τὸν γελάσαντα εἶπε· «νῦν μὲν σιώπα, ὅταν δὲ γένῃ πατὴρ αὐτός, τότε ἐξαγορεύσεις». Ἄλλη παιδιὰ μιμήσεως εἶνε ἡ λεγομένη καβάλλες· συνήθης ἡ φράσις τῶν παιδιῶν, παίζομε καβάλλες; Τὰ παιδιὰ δηλ. ἀντὶ καλάμων ἱππεύουν ἐπὶ τῶν ὤμων τῶν συμπαικτῶν καὶ τρέχουν ἐναμίλλως. Ὁ Ἡσύχιος, ἐν λ. ἱππαστὶ καθίζειν, διέσωσε περιγραφὴν τῆς παιδιᾶς, «ὅταν οἱ παῖδες ἐπὶ τῶν ὤμων περιβάδην (δηλ. ἱππαστὶ) καθέζωνται». 2) Εἰς τὰς παιδιὰς κινήσεως διακρίνομεν ἐν Ἀνδρῳ α′) τὸ τότι. Πῶς ὑπὸ τῶν παίδων κατασκευάζεται τὸ τότι, λέξις τουρκική, δηλ. ἡ σφαῖρα, ἴδε κατωτέρω. Εἰς τὴν παιδιὰν ἡ ὁποία ἔχει ὑποδιαιρέσεις ἀρκετὰς διακρίνομεν τὴν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καλουμένην α′) ἀπόρραξις· δηλ. ἀναπήδησις τῆς σφαίρας. Κατὰ ταύτην ὁ παῖς ῥίπτει τὴν σφαῖραν μὲ δύναμιν πρὸς τὴν γῆν· αὕτη ἀναπηδᾷ καὶ τὴν ἀναλαμβάνει ὁ παῖς εἰς χεῖρας· καὶ ἐξακολουθεῖ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἡ παιδιά, ἕνῳ ἀποριθμεῖται ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀναπηδήσεων τῆς σφαίρας ὁ παῖς. Ἐδῶ δὲν ὑπάρχουν συμπαῖκται, ἀλλὰ θεαταί. Ὁ Πολυδ. Θ′ 103 διέσωσε περιγραφὴν τῆς ἀρχαίας παιδιᾶς· «ἀπόρραξις· ἔδει τὴν σφαῖραν πρὸς τοὔδαφος εὐτόνως ῥήξαντα, ὑποδεξάμενον τὸ πήδημα τῆς σφαίρας τῇ χειρί, πάλιν ἀντιπέμψαι καὶ τὸ πλῆθος τῶν πηδημάτων ἠριθμεῖτο». Ἐν Ἀνδρῳ κατὰ τὴν ἀναπήδησιν τῆς σφαίρας εἰς χεῖράς του ὁ παίκτης διὰ τῆς παλάμης του τὴν ῥίπτει ὁριζοντίως εἰς τὴν ἀπέναντι ὁμάδα τῶν συμπαικτῶν. Ἄλλη ὑποδιαίρεσις τῆς παιδιᾶς τῆς σφαίρας β′) εἶνε ἡ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων λεγομένη ἡ οὐρανία. Σήμερα ὁ παίκτης στρέψας τὸν τράχηλον ὀλίγον πρὸς τὰ ὀπίσω ῥίπτει τὸ τόπι μὲ δύναμιν πρὸς τὸν οὐρανόν. Τότε οἱ συμπαῖκται πηδῶντες διαρκῶς φιλοτιμοῦνται, πρὶν πέσῃ εἰς τὴν γῆν τὸ τόπι, νὰ τὸ συλλάβουν. Φαίνεται ὅτι αὐτὴ ἡ οὐρανία παιδιὰ εἶνε ἡ παιζομένη ὑπὸ τῶν Φαιάκων, μεταξὺ δύο μόνον παικτῶν, Ὁμήρου Ὀδυσ. θ 372 ἑ.

οἳ δ' ἐπεὶ οὖν σφαῖραν καλὴν μετὰ χερσὶν ἕλοντο,
πορφυρέην, τήν σφιν Πόλυβος ποίησε δαῖφρων,
τὴν ἕτερος ῥίπτασκε ποτὶ νέφεα σκιόεντα

ἰδνωθεὶς ὀπίσω· ὃ δ' ἀπὸ χθονὸς ὑψόσ' ἀερθεὶς
ῥηιδίως μεθέλεσκε, πάρος ποσὶν οὖδας ἱκέσθαι.

Ἡ ἁπόρραξις συνεχίζεται κατ' ἄλλον τρόπον:

«Ὁπότε μέν τοι πρὸς τὸν τοῖχον τὴν σφαῖραν ἀντιπέμποιεν, τὸ πλῆθος τῶν πηδημάτων διελογίζοντο· καὶ ὁ μὲν ἡττώμενος ὄνος ἐκαλεῖτο καὶ πᾶν ἐποίει τὸ προσταχθέν, ὁ δὲ νικῶν βασιλεύς τε ἦν καὶ ἐπέταττεν».

β'). Ὁ ἐποστρακισμὸς τῶν ἀρχαίων εἶνε ἡ σημερινὴ παιδιὰ τῆς Ἄνδρου κινήσεως ἡ λεγομένη τὰ κουταλάκια. Οἱ παῖδες εἰς τὴν παραλίαν ἐφ' ὅσον ἡ ἐπιφάνεια τῆς θαλάσσης εἶνε ἀρρυτίδωτος ῥίπτουν λεπτὴν κροκάλην, ἤτοι βότσαλο, βυζαντ βήσαλον, προσέχοντες νὰ διατρέξῃ ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλυτέραν διαδρομὴν πρὸς τὸ πέλαγος πρὶν καταβυθισθῇ. Ὁ Εὐστάθιος τῆς Θεσσαλονίκης, ἔχων φαίνεται γνῶσιν τῆς παιδιᾶς ἐκ τῆς πατρίδος του τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἢ ἐκ τῆς θαλάσσης τοῦ Θερμαϊκοῦ, γράφει εἰς Ἰλιάδ. Σ 543 τὰ ἑξῆς· «ἐποστρακισμός· εἶδος δὲ οὗτος παιδιᾶς, καθ' ἣν, φασὶν ὀστράκια πλατέα ἐκτετριμμένα ὑπὸ θαλάσσης προΐενται κατὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὑγροῦ καὶ ἐπιτρέχοντα ἐνίοτε πολλάκις ἕως ἀτονήσαντα δυῶσι κατὰ θαλάσσης ἡδίστην ποιοῦνται πρόσοψιν». Pauly Wiss R. E. 6, 251. Κατὰ Πολυδεύκ. Θ 119 «ὄστρακον τῶν θαλαττίων κατὰ τοῦ ὕδατος ἐπιπολῆς ἀφιᾶσιν, ἀριθμοῦντες αὐτοῦ τὰ πρὸ τοῦ καταδῦναι πηδήματα ἐν τῇ ὑπὲρ τὸ ὕδωρ ἐπιδρομῇ· ἐκ γὰρ τοῦ πλήθους τῶν ἁλμάτων ἡ νίκη τῷ βάλλοντι».

γ') Ἡ στρεπτίνδα τῶν ἀρχαίων ἀντιστοιχεῖ εἰς τὰς σημερινὰς τῆς Ἄνδρου παιδιὰς πέννες ἢ πεντάρες. Ὁ Πολυδεύκης Θ 117 ὡς ἑξῆς περιγράφει τὴν παιδιάν· «ὄστρακον ὀστράκῳ ἢ νόμισμα νομίσματι τῷ βληθέντι τὸ κείμενον ἔστρεφον». Ἐν Ἄνδρῳ ἡ παιδιὰ εἶνε γνωστὴ μὲ τὰ ὀνόματα τῶν ὀργάνων τῆς παιδιᾶς· φρ. παίζομε πέννες; ἤτοι μεταλλικὰς γραφίδας, ἰταλ. penna = πτερόν· φρ. παίζομε πεντάρες; ἤτοι μεταλλικὰ νομίσματα, ἄλλοτε ἐκ χαλκοῦ, τῶν πέντε λεπτῶν. Κατὰ τὴν σημερινὴν στρεπτίνδα ὁ παῖς κρατῶν πένναν ζητεῖ ν' ἀναστρέψῃ τὴν προκειμένην ἐπὶ τῆς τραπέζης πένναν· ἢ νὰ ἀναστρέψῃ πεντάραν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κρούων αὐτάς. Ἀνάλογος εἶνε ἡ ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου ἀναφερομένη παιδιὰ ἡ «τρόπα = ὡς ἐκ τοῦ ῥήμ. τρέπω—τρόπα εἶνε ἡ παιδιὰ συνώνυμος τῆς στρεπτίνδας, εἶδος παιδιᾶς, καθ' ἣν «στρέφουσι τοὺς ἀστραγάλους εἰς τὸ ἕτερον μέρος».

δ'). Τὰ ἀρχαῖα πεντέλιθα ἀντιστοιχοῦν εἰς τὴν σημερινὴν τῆς Ἄνδρου παιδιὰν τὰ χοχλάτσα. Ὁ Πολυδεύκης Θ 126 διὰ τῶν ἑξῆς περιγράφει τὴν παιδιάν. «Λιθίδια, ἢ ψῆφοι, ἢ ἀστράγαλοι πέντε ἀνερριπτοῦντο, ὥστ' ἐπιστρέψαντα τὴν χεῖρα δέξασθαι τὰ ἀναρριφθέντα κατὰ τὸ ὀπισθέναρ, ἢ εἰ μὴ πάντα ἐπισταίη, τῶν ἐπιστάντων ἐπικειμένων ἀναιρεῖσθαι τὰ λοιπὰ τοῖς δακτύλοις». Daremberg — Saglio. Diction. Des Antiqu. 4, 381 ἑ., εἰκὼν 5554. Τὰ σημερινὰ πεντέλιθα τῆς Ἄνδρου παίζονται μὲ πέντε ἐπίσης λιθίδια, σήμερον δὲ χοχλάτσα, ὑποκοριστικὸν τοῦ προσηγορικοῦ ὁ χόχλακας, ἀρχ. ὁ κόχλαξ, Τόμ. Γ' σ. 112. Ὁ Πολυδεύκης τὰ χοχλάτσα καλεῖ λιθίδια, ἢ ἄλλως ψήφους. Κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Πολυδεύκους λείπουν οἱ ἄλλοι μετασχηματισμοὶ τῶν δακτύλων τῆς σημερινῆς παιδιᾶς. Ἰδὲ ἀνωτ. σ. 133.

ε'). Κατὰ τὸν Πολυδεύκη Θ' «Ἡ δὲ διελκυστίνδα παίζεται μὲν ὡς τὸ πολὺ ἐν ταῖς παλαίστραις, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀλλαχόθι· δύο δὲ μοῖραι παίδων εἰσὶν ἕλκουσαι τοὺς ἑτέρους οἱ ἕτεροι, ἕστ' ἂν καθ' ἕνα μεταστήσωνται παρ' αὐτοὺς οἱ κρατοῦντες». Ἡ παιδιὰ αὕτη παίζεται ὁμοίως καὶ ἐν Ἄνδρῳ, χωρὶς νὰ φέρῃ ἴδιον ὄνομα, ἀπὸ δύο ἀντιπάλους ὁμάδας συνήθως εἰς τὰ προαύλια τῶν σχολείων. Ἔχει βεβαίως ἀγωνιστικὸν χαρακτῆρα καὶ διὰ τοῦτο συνηθίζεται εἰς τὰ σχολεῖα.

ς') «Ἡ δὲ μυῖνδα, ἤτοι καταμύων τις «φυλάττου» βοᾷ καὶ ὧν τῶν ὑποφευγόντων λάβῃ ἀντικαταμύειν ἀναγκάζει ἢ μύσαντος κρυφθέντος ἀνερευνᾷ μέχρι φωράσῃ· ἢ καὶ μύσας οὗ ἄν τις προσάψηται, ἢ ἐάν τις προσδείξῃ, μαντευόμενος λέγει, ἕστ' ἂν τύχῃ». Ἐν Ἄνδρῳ ἡ μυῖνδα παίζεται ὁμοίως, λέγεται δὲ ἡ τυφλομυῖα, ἀνωτ. Τόμ. Γ' σ. 182.

ζ'). «Ἀποδιδρασκίνδα· ὁ μὲν ἐν μέσῳ καταμύων κάθηται· ἢ καὶ τοὺς ὀφθαλμούς τις αὐτοῦ ἐπιλαμβάνει, οἱ δ' ἀποδιδράσκουσιν· διαναστάντος δ' ἐπὶ τὴν ἐξερεύνησιν, ἔργον ἐστὶν ἑκάστῳ εἰς τὸν τόπον τὸν ἐκείνου φθάσαι». Ἡ σημερινὴ παιδιὰ ἡ τυφλομυῖα εἶνε παραλλαγὴ τῆς ἀρχαίας ἀποδιδρασκίνδας, ἀνωτ. σ. 110.

η'). Ὁ Πολυδεύκης Θ' 121 διὰ τῶν ἑξῆς περιγράφει τὴν παιδιὰν τοῦ ἀσκωλιασμοῦ. «Ὁ δ' ἀσκωλιασμὸς τοῦ ἑτέρου ποδὸς αἰωρουμένου κατὰ μόνου τοῦ ἑτέρου πηδᾶν ἐποίει, ὅπερ ἀσκωλιάζειν ὠνόμαζον, ἤτοι εἰς μῆκος ἡμιλλῶντο, ἢ ὁ μὲν ἐδίωκεν οὕτως, οἱ δ' ὑπέφευ-

γον ἐπ' ἀμφοῖν θέοντες, ἕως τινὸς τῷ φερομένῳ ποδὶ ὁ διώκων δυνηθῇ τυχεῖν· ἢ καὶ πάντες ἐπήδων, ἀριθμοῦντες τὰ πηδήματα προσέκειτο γὰρ τῷ πλήθει τὸ νικᾶν». Τοῦτο εἶνε ἕνα εἶδος ἀρχαίου ἀσκωλιασμοῦ, ὑπῆρχε δὲ καὶ ἄλλο εἶδος. Σήμερον ἡ παιδιὰ ἐν Ἀνδρῳ λέγεται ὁ κουτσός. Φρ. παιδιά, παίζομε τὸν κουτσό; Ὁ παίκτης ἔχων ὑψωμένον τὸν ἀριστερὸν πόδα, «τοῦ ἑτέρου ποδὸς αἰωρουμένου», κατὰ Πολυδεύκη, προσπαθεῖ νὰ πηδήσῃ μόνον μὲ τὸν δεξιόν, προσομοιάζων διὰ τοῦτο πρὸς χωλὸν κατὰ τὸν ἕνα πόδα, Τόμ. Β΄ σ. 179. Ὁ χωλὸς θεωρεῖται ἡττημένος ὅταν ἀδυνατῇ νὰ συνεχίσῃ τὸ χωλόν ἅλμα. Ἀλλὰ περὶ τῶν παραλλαγῶν τοῦ σημερινοῦ ἀσκωλιασμοῦ ἰδὲ ἀνωτ. σ. 133.

θ΄). Εἰς τὰς παιδιὰς τῆς τύχης οἱ παῖκται παίζουν τὴν τύχην των, δοκιμάζουν τὴν τύχην των. Τοιαύτη παιδιὰ τῶν ἀρχαίων ἦτο τὸ ἀρτιάζειν. Βεκ. Ἀνέκδ. 447, 15 «ἀρτιάζειν» = τὸ παίζειν ἄρτια ἢ περιττὰ καρύοις ἢ ἀστραγάλοις τοιούτοις». Κατὰ τὸν Πολυδεύκη Θ΄ 101 «τοῦτο καὶ κυάμοις ἢ καρύοις ἢ ἀμυγδάλοις, οἱ δὲ καὶ ἀργυρίῳ πράττειν ἠξίουν». Ἐν Ἀνδρῳ σήμερον ἡ παιδιὰ λέγεται μονὰ ἢ ζυγά. Φρ. παίζομε, παιδιά, μονὰ ἢ ζυγά; Συνήθως ἡ παιδιὰ παίζεται μὲ λιθάρια, ἢ νομίσματα. Ὁ παίκτης κατὰ ταύτην πρσκαλεῖ τὸν συμπαίκτην του νὰ εὕρῃ ἂν εἰς τὴν πυγμήν του ἔχῃ ἀποκρύψῃ λιθάρια, ἢ νομίσματα κατ' ἀριθμὸν ἄρτιον ἢ περιττόν. Ἡ ἐπιτυχία συνοδεύεται ὑπὸ κέρδους ἀναλόγου μὲ τὴν προσυμφωνίαν.

Εἰς τὰ παιδιὰς ἀνήκουν καὶ τὰ ἀνωτέρω λήμματα Τόμ. Α΄ ἀγέλαστος, ἀμάδα, ἄτζιχτος, Τόμ. Β΄ γιάντες, Τόμ. Γ΄ φάλλος, τζόγκος, γιούνι, κατέβασμα, παίζω, χωσός. Τὸ σημερινὸν τόπι τῆς Ἄνδρου ἀνωτ. σ. 110 κατασκευάζεται ὡς τὸ πολὺ μὲ ἔγχρωμα τεμάχια τριγωνικὰ δέρματος παραγεμίζεται δὲ μὲ μαλλί· ἐνῷ εἰς τὴν ἀρχαιότητα κατεσκευάζετο ἀπὸ κουρέλια ἀντὶ δέρματος παρεγεμίζετο δὲ μὲ μαλλὶ καὶ ἦτο ἔγχρωμον, Pauly Wiss. R. E. 2, 2, 2833.

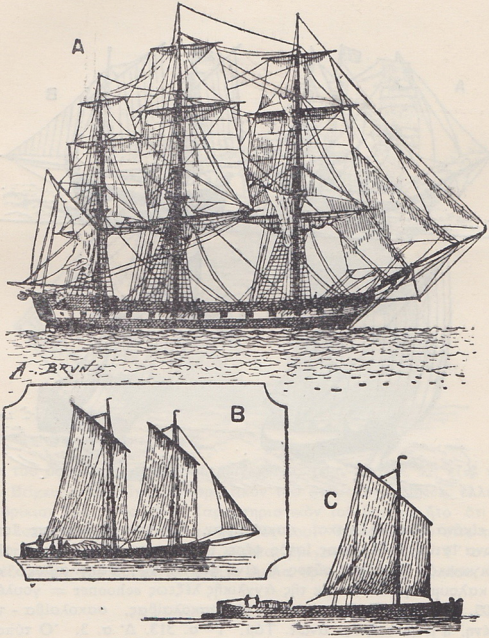
περὶ τῆς σηροτροφίας

Ἡ μέταξα ἦτο γνωστὴ ἐν Κίνᾳ ἤδη ἀπὸ τῆς δευτέρας χιλιετηρίδος πρὸ Χρ. Ἐκ τῆς Κίνας διεδόθη εἰς τὴν Ἰαπωνίαν καὶ εἰς ἄλλας χώρας τῆς Ἀσίας. Εἰς τοὺς Ἕλληνας φαίνεται ὅτι ἔγινε γνωστὴ ἀπὸ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Ἀσίαν· ἀλλ' ὄχι ἡ κινεζικὴ μέταξα ἀλλ' ἡ τῆς Δυτικῆς Ἀσίας. Αὕτη πορήγετο ἀπὸ ἕνα ἄγριον μεταξοσκώληκα· καὶ τὰ βομβύκια μετὰ τὴν ἔξοδον τῆς χρυσαλλίδος ἐξαίνοντο καὶ ὑφαίνοντο. Πρώτη μνεία αὐ-

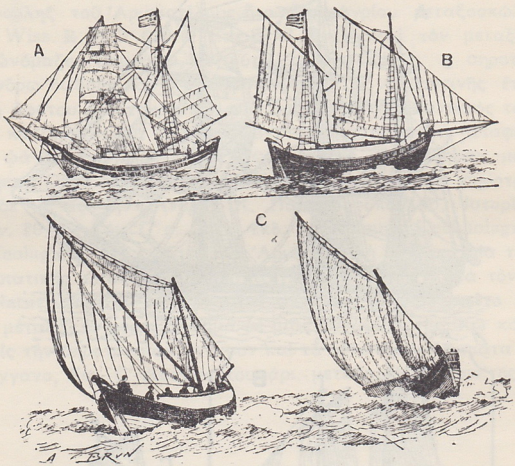
τοῦ εἶνε ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους. Pauly Wiss. Zweite Reihe 2, 1724 ἑ. Ἀνωτέρω Τόμ. Γ΄ σ. 128, 136, 137, 193.

Ὁ Ἀριστοτέλης, Ζῶων Ἱστ. 5, 67, 6 πρῶτος εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἔκαμε μνείαν τοῦ μεταξοσκώληκος, σήμερον ἐν Ἄνδρῳ τὸ μαμούνι. Ὁ Ἀριστοτέλης λέγει· «ἐκ τούτου τοῦ ζώου καὶ τὰ βομβύκια ἀναλύουσι τῶν γυναικῶν τινες». Καὶ ζῶον μὲν ἐνταῦθα εἶνε ὁ μεταξοσκώληξ, τὸ μαμούνι, βομβύκια δὲ εἶνε τὰ κουκούλια. Ἀλλ' ὁ μεταξοσκώληξ τοῦ Ἀριστοτέλους ἦτο εἶδος ἀγρίου μεταξοσκώληκος, Pauly Wiss. R. E. 3, 678 ἑ. Ἐπειδὴ οἱ Βυζαντινοὶ τὸν μεταξοσκώληκα ὠνόμαζαν μαμούνιν, ἐκ τούτου συνάγομεν ὅτι ἡ σηροτροφία ἐν Ἄνδρῳ διεδόθη καὶ ἐκαλλιεργήθη ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς· καὶ δὴ ἀφότου ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Ἰουστινιανὸς τὸ 551 μ. Χρ. κατώρθωσε διὰ δύο μοναχῶν, ἱεραποστόλων, νὰ μεταφέρῃ ἐκ Κίνας ᾠὰ μεταξοσκωλήκων, ἐκ τῶν ὁποίων παρήχθησαν μεταξοσκώληκες. Οὕτω εἰσήχθη εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἡ σηροτροφία· οὕτω δὲ καὶ εἰς τὴν Ἄνδρον, Κ. Παπαρρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλλην. ἔθνους Τόμ. Γ΄ σ. 194 ἑ. ἔκδ. Δ΄, Blümner Technologie und Terminologie 1, 191 ἑ. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ἡ ἐπεξεργασία τῆς δυτικοασιατικῆς μετάξης ἐπενοήθη εἰς τὴν νῆσον Κῶν. Κατὰ τὸν Πλίνιον Natur. Hist. 11, 75 ἑ. ἐν μέρει ἐν Κῷ ἐχρησιμοποιεῖτο ἀσσυριακὴ μέταξα, ἐν μέρει δὲ νῆμα ἐκ μιᾶς ἐγχωρίου τῆς Κῶ κάμπης.

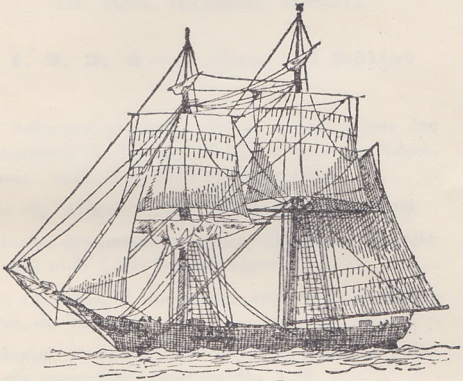
Εἰς τὴν σηροτροφίαν ἀνήκουν καὶ τὰ ἀνωτέρω λήμματα Τόμ. Β΄ μάγγανο, Τόμ. Γ΄ διακόπι, κουφάρι, μεταξαρειό, κιτρινίτης, ἁλεκάτη.

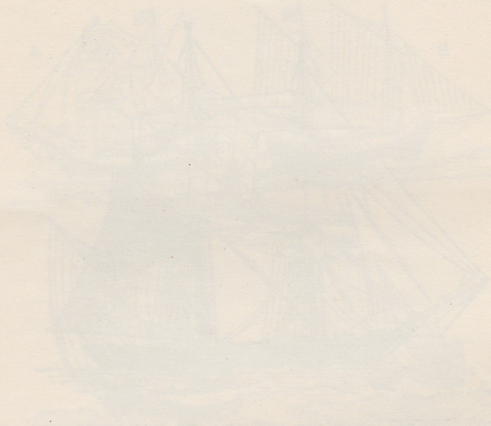
Ἡ *γαμπάρα*, ἀνωτ. Τόμ. Γ΄ σ. 304, γαλλ. la gabare. Ἦτο τρίστιον ἱστιοφόρον, ἑλληνιστὶ καλούμενον καὶ μπάρκο.

Εἰς τὴν εἰκόνα δύο ἑλληνικαὶ σακολαῖβαι. Εἰς τὴν Α ὁ μέγας ἱστὸς φέρει τετράγωνα ἱστία· ὁ δεύτερος ἱστὸς φέρει ἱστίον τραπεζοειδές. Οἱ φλόκοι εἶνε ἱστία τριγωνικά. Ὁ τύπος οὗτος Α εἶνε παραλλαγὴ σακολαίβας, ***σακολαίβα-σκούνα*** καλουμένη. ***Σκούνα*** ἐκ τῆς ἀγγλικῆς λέξεως schooner = γουλέττα, Τόμ. Γ′ σ. 305. Ὁ τύπος Β εἶνε παραλαγὴ σακολαίβας, σακολαίβα - τρεχαντήρι καλουμένη, ἢ μπρατσέρα, ἀνωτ. Τόμ. Γ′ σ. 313, Δ′ σ. 3. Ὁ τύπος C εἶνε μικραὶ σακολαῖβαι μὲ τραπεζοειδὲς ἱστίον.

Τὸ ὄνομα τοῦ ὑδραϊκοῦ ἱστιοφόρου ***βριγαντῖνο***, Τόμ. Δ΄ σελ. 52, εἶνε τὸ γαλλ. brigantin. Brigantin δὲ εἶνε ὑποκοριστικὸν τοῦ ὀνόματος le brick, ἑλληνιστὶ τὸ ***μπρίκι*** - βρίκιον Τόμ. Γ΄ σ. 313. Χαρακτηριστικὸν τοῦ βρικίου ἦτο ὅτι ἔφερεν ἱστοὺς καὶ ἱστία δυσανάλογα μὲ τὸ μέγεθός του. Τὰ ἱστία του εἶνε τετράγωνα. Ἡ δὲ τραπεζοειδὴς μπούμα του λέγεται βριγαντίνη, Τόμ. Γ΄ σ. 112. Ἡ ἐξάρτισις τοῦ βριγαντίνου εἶνε ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ βρικίου.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΤΕΣΣΑΡΑΣ ΤΟΜΟΥΣ

1, 2, 3, 4 = οἱ τόμοι τοῦ βιβλίου

1) ἡ ἁγιὰ θαλασσινὴ = ναΐσκος εἰς τὴν ἐνάτην ἡμέραν ἀπὸ τῆς κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἐντὸς τοῦ ὅρμου τῆς Χώρας, ἐπάκτιος, κατὰ τὰ ἐν 3,251 διαλαμβανόμενα 1,101

2) ἡ Χώρα τῆς Ἄνδρου. Τὸ ἔξω τοῦ κάστρου τμῆμα αὐτῆς . 1,105

3) οἱ πολλαπλοὶ συνοικισμοὶ τοῦ χωρίου τῆς Χώρας τὰ Λειβάδια, κατὰ τὰ ἐν 1,150 διαλαμβανόμενα 1,117

4) ὁ ὅρμος τῆς Χώρας ὁ Νιμπορειός, κατὰ τὰ ἐν 2,109 γραφόμενα, ὡς Ἐμπορεῖον 1,121

5) οἱ πολλαπλοὶ συνοικισμοὶ τοῦ χωρίου οἱ Στενειές, 1,150. Εἰς τὴν στενοτάτην μικρὰν κοιλάδα, 1,28 1,125

6) ὁ ναΐσκος τοῦ ἁγ. Νικολάου τοῦ Νιμπορειοῦ, προστάτου τῶν ναυτικῶν, ἐπάκτιος, κατὰ τὰ ἐν 3,250 διαλαμβανόμενα 1,133

7) τὸ ἐντὸς τοῦ κάστρου τῆς Χώρας τμῆμα, ὅπου ὁ ναὸς Παναγίας τῆς Ὁδηγητρίας, 3,251 ἑ καὶ 3,164 1,139

8) οἱ ἀνατολικοὶ αἰγιαλοὶ τῆς Ἄνδρου, κατὰ τὰ ἐν 1,233 διαλαμβανόμενα περὶ Μετώπου τῆς Ἄνδρου 1,153

9) ὁ ναὸς Παναγίας τῆς Ὁδηγητρίας, εἰς θέσιν τοῦ Παραπορτίου 1,235, ἐπάκτιος, 3,251 1,159

10) τὸ Θησεῖον τῶν Ἀθηνῶν μετασκευασθὲν εἰς χριστιανικὸν ναὸν ἁγ. Γεωργίου τοῦ Ἀκαμάτη, 1,214 1,181

11) τὸ ἐνετικὸν φρούριον Μέσα Κάστρο καὶ ἡ ὠχυρωμένη βυζαντινὴ κωμόπολις ἡ Χώρα, ἢ Κάτω Κάστρο, 1,228, 231, 4,86 1,185

12) τὸ ἐν Ἀθήναις ὡρολόγιον τοῦ Κυρρήστου, ὅπου οἱ ὀκτὼ ἄνεμοι παριστάνονται ὁλόσωμοι, 2,6 ἑ. 1,187

13) ὁ ὅρμος τῶν ἀνατολικῶν παραλίων τῆς Ἄνδρου, τὰ Γιάλια, ἐπίνειον τῶν Στενειῶν, 1,215 1,191

14) ὁ Πύργος τοῦ Μουβελᾶ Μπίστη, ἐν Στενειὲς 2,34 . . . 2,115

15) ἀγαλμάτιον Ἀφροδίτης τοῦ ὑμεναίου καὶ ἀγαλμάτιον Ἀφροδίτης τοῦ ἔρωτος, κατὰ τὰ ἀναγραφόμενα ἐν 2,42 ἑ. 2,150

16) ἡ Ἄρτεμις ἀγροτέρα τῆς Ἄνδρου, 2,176 2,165

17) ἡ σημερινὴ Παλαιόπολη, ἀρχαία πόλις τῆς Ἄνδρου 1,225 ἑ. 2,243

18) ὁ χάρτης τῆς νήσου Ἄνδρου 2,249

19) ὁ Πύργος ἁγίου Πέτρου Γαυρείου, 1,37 καὶ 2,103 . . 3, 29

20) ὁ λιμὴν καὶ ἡ κοιλὰς Γαυρείου, 1,252 ἑ. 3, 30

21) ἡ θεὰ Ἑκάτη, ἐκ πολυτίμου λίθου, 3,76 ἑ. 3,235

22) ἡ θεὰ Φουρτούνα καθημένη, 1,207 ἑ. φέρουσα τὸ κέρας τῆς Ἀμαλθείας, 3,237 ἑ. 3,235

23) εἰκὼν νομίσματος Ἀντωνίνου Εὐσεβοῦς, αὐτοκράτορος τῆς Ῥώμης 138—161 μ. Χρ. παριστῶσα τὸν θεὸν Διόνυσον εἰς τὸ Πέταλον τῆς Ἄνδρου 3,220 3,236

24) τῆς Γριᾶς τὸ πήδημα παρὰ τὸν Ἀκαμάτην τῆς Ἄνδρου, 1,216 3,244

25) εἰκὼν πιεστηρίου πρὸς ἔκθλιψιν στεμφύλων καὶ ἐλαιῶν ἐκ Πομπηΐας, 3,236 3,247

26) εἰκὼν ληνοῦ ἐξ ἀρχαίου ἀναγλύφου παριστῶσα πατητὰς σταφυλῶν 3,236. Ὁμοίως θὰ ἠδύνατο νὰ παριστᾷ καὶ μπηλιαστὰς 2,18 ἑ. 3,250

27) σταμνοθάκη τῆς Ἄνδρου, παριστῶσα δύο ὑδροφόρα σταμνία ἐντὸς ξυλίνης θήκης 3,52 3,252

28) τὸ πήδημα τῆς Γριᾶς 'ς τ' Ἄχλα, 1,216 καὶ 3,167 . . 3,255

29) εἰκὼν βυζαντινοῦ δρόμωνος 4, 25

30) σχεδίασμα λιβυρνίδος ῥωμαϊκῆς 4, 27

31) ὁ Θεμιστοκλῆς, τρίστηλον ἱστιοφόρον τοῦ 1821 . . . . 4, 29

32) ὁ Ἄρης τοῦ Τσαμαδοῦ, ἱστιοφόρον τοῦ 1821 . . . . 4, 30
33) γαλλικὸν τρίκροτον ἱστιοφόρον 4, 31
34) σχηματικὴ εἰκὼν προϊστορικοῦ πλοίου ἐκ Σύρου 4,20 . . 4, 52
35) σχηματικὴ εἰκὼν τοῦ ἡσιοδείου ἁρότρου 4,7 . . . . . 4, 54
36) εἰκὼν ἱστιοφόρου βριγαντίνου 4,141
37) εἰκὼν ἱστιοφόρου γαμπάρας τῆς Ἄνδρου καὶ παραλλαγῶν . 4,139
38) εἰκὼν σακολαίβας τῆς Ἄνδρου καὶ παραλλαγῶν αὐτῆς . . 4,140

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΗΜΑΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΤΕΣΣΑΡΑΣ ΤΟΜΟΥΣ

1, 2, 3, 4 = οἱ τόμοι τοῦ βιβλίου

1) τοπωνυμίαι τῆς νήσου, διατηροῦσαι τὰ ἀρχαῖα ὀνόματα, 1,19 ἑ. καὶ 1,241 ἑ. 2,11. Ἑρμηνεία αὐτῶν 1, 19

2) τὸ μεσαιωνικὸν Κόρθι Ἵδρυσις αὐτοῦ 1, 57

3) τὸ βυζαντινὸν τουρμαρχᾶτον Ἄνδρου καὶ ὁ τουρμάρχης αὐτῆς 1,58 καὶ 3,261 . . . . . 1, 58

4) ἐποίκησις τοῦ Κορθίου ἐκ Μακεδονίας 1, 51

5) ἐποίκησις τῆς βορείου Ἄνδρου δι' Ἀλβανῶν 1, 62

6) μετασκευὴ τοῦ Θησείου Ἀθηνῶν εἰς βυζαντινὴν ἐκκλησίαν ἁγίου Γεωργίου τοῦ Ἀκαμάτη 1,210

7) ὁ ἐρήμωσις τῆς Παλαιόπολης Ἄνδρου ἀπὸ τὸν τέταρτον μετὰ Χριστὸν αἰῶνα. Τὸ Μέτωπον τῆς Ἄνδρου . . . 1,225

8) βυζαντινὴ χωρογραφικὴ διαίρεσις τῆς νήσου 1,236

9) τὸ χωρίον τῆς βορείου Ἄνδρου τοῦ Παλαιστοῦ πατρὶς ἀνδρίου ἀθλητοῦ 1,250

10) ὁ Χάρακας Γαυρείου ὀχυροῦται ὑπὸ τοῦ ἀθηναίου στρατηγοῦ Ἀλκιβιάδου τὸ 408 π. Χρ. 1,252

11) τὰ Ἀπατούρια εἰς τιμὴν τῆς Ἀπατούρου Ἀφροδίτης . . 2, 12

12) ἡ ἑορτὴ τῶν Πλοιαφεσίων εἰς τὴν Ἀπελαγιάν Κορθίου. Τὰ μεγάλα καὶ μικρὰ Πλοιαφέσια 2, 12

13) τὸ Ἀφροδίσι, ἱερὸν τῆς θεᾶς Ἀφροδίτης, ἐν Ἄνδρῳ . . 2, 41

14) τὰ Ἑλληνικὰ τῆς Ἄνδρου, ἔργα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων . 2,108

15) εἰς τὸ χωρίον τὸ Κουράφει ἱερὸν τῆς Κουραφαίας Ἀρτέμιδος 2,174

16) ὁ ἅης Σφαλειᾶς Κορθίου, ἱερὸν τοῦ Ἀσφαλείου Ποσειδῶνος 3, 56

17) οἱ Ἐβρουσὲς τῆς Χώρας, ἱερὸν τοῦ Βρυσέως Διονύσου 3,217 — 233 3,217

18) τῆς Αἰγυπτίας θεᾶς Ἴσιδος ἱερὸν ἐν Παλαιουπόλει 1,96 ἑ., 206 ἑ., 2,13 ἑ, 3,237 ἑ. 3,237

19) τὰ Κόνια τοῦ Κορθίου, ἱερὸν τοῦ Κονίου Διὸς 3,258

20) αἱ προϊστορικαὶ τοπωνυμίαι τῆς Ἄνδρου καὶ ἡ ἐποίκησις τῶν Καρῶν 3,267 — 278. Τὸ προϊστορικὸν βωβὸν ἐμπόριον τῆς Ἄνδρου. Τὸ ὄνομα Ἄνδρος 3,267

21) ὁ γεωργικὸς βίος τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων Ἀνδρίων . 4, 6

Αἱ λίθιναι κυψέλαι μελισσῶν τῆς Ἄνδρου 4, 17

22) ὁ ποιμενικὸς βίος τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων Ἀνδρίων . 4, 17

Αἱ κτηνοτροφικαὶ περιοχαὶ τῆς νήσου.

23) ὁ ναυτικὸς βίος τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων Ἀνδρίων . 4, 19

24) ἡ μαρμαρογλυπτικὴ τῆς Ἄνδρου 4,106

25) ἡ ῥαπτικὴ τῆς Ἄνδρου 4,111

26) περὶ τῆς οἰκοδομικῆς καὶ τοῦ προϊστορικοῦ μεγάρου ἐν Ἄνδρῳ 4,116

27) περὶ τῆς ἀγγειοπλαστικῆς 4,124

28) περὶ τῶν μυλικῶν 4,128

29) περὶ τῆς ἱστουργίας καὶ ταλασιουργίας 4,130

30) περὶ τῆς σιδηρουργικῆς 4,132

31) περὶ τῶν παιδιῶν 4,133

32) περὶ τῆς σηροτροφίας 4,137

ΠΙΝΑΞ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΡΜΗΝΕΙΩΝ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΤΕΣΣΑΡΑΣ ΤΟΜΟΥΣ

1, 2, 3, 4 = οἱ τέσσαρες τόμοι τοῦ βιβλίου

1) ἡ κοινωνικὴ ἐκλέπτυνσις τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Μέσης Ἄνδρου, ἀφ' ὅτου ἐπυκνώθη ὁ πληθυσμός της, 4, 22, κατὰ τὸν νόμον τοῦ Oskar Peschel 1, 18

2) λόγῳ τοῦ κοινωνικοῦ νόμου τῆς διαφοροποιήσεως καὶ συγκεντρώσεως τῶν ἀνθρώπων, μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ Ἄνδριοι ἐκ Παλαιουπόλεως κτίζουν τὴν Χώραν 1,230

3) τὸ Μέτωπον τῆς Ἄνδρου μετετέθη ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολάς, λόγῳ τῶν ἀναγκῶν τῆς ἐποχῆς 1,232

4) ἡ μετάστασις τῆς ζωτικότητος τῶν Ἀνδρίων ἀπὸ τῆς σηροτροφίας εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν ναυτιλίαν ἐπεβλήθη ἐπὶ τουρκοκρατίας 4, 13

5) ἡ τόλμη τῶν Ἀνδρίων εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον ἦτο ἐπακόλουθον τῆς ἐν τῇ θαλάσσῃ ἐλευθερίας . . . 4, 32

6) οἱ Ἄνδριοι δίδουν εἰς τὰ ἱστιοφόρα των ἀρχαῖα ὀνόματα θεῶν, ἢ μεγάλων ἀνδρῶν, λόγῳ τῆς στροφῆς πρὸς τὸ ἔνδοξον παρελθὸν τῆς Ἑλλάδος, ἥτις ἐκαλλιεργήθη ὑπὸ τῶν σχολείων 4, 56

6) ἡ ἐπανάστασις τοῦ Δημ. Μπαλῆ ἐν ἔτει 1822 ἑρμηνεύεται ὡς ἐκ τῆς ἐλευθερίας. Ἀποτέλεσμα αὐτῆς ἡ ἰσότης. Ἀλλ' ἡ ἰσότης δὲν ἱκανοποιεῖ τώρα τοὺς τέως ὑποδούλους . . 4, 43

8) ἀπὸ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ λογοτεχνία διδασκομένη εἰς τὰ νεοσύστατα σχολεῖα ἀδιαλείπτως ἐνισχύει τὴν ψυχικὴν ἑνότητα τῶν ὑποδούλων 4, 55

9) ἡ ψυχικὴ οὕτω ἑνότης τῶν ὑποδούλων παρώρμησεν εἰς παντὸς εἴδους συνεργασίαν, ἀκόμη καὶ οἰκονομικὴν . . . 4, 56

10) ἡ ψυχικὴ οὕτω ἐνότης τῶν ὑποδούλων ἀπέδωκε τὴν μεγάλην ἐντιμότητα τῶι ναυτιλλομένων καὶ τὴν αὐτοθυσίαν αὐτῶν 4, 57

11) ἡ ἐκχώρησις ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν τῶν ὑποδούλων πολιτικῆς ἐξουσίας ἑρμηνεύεται ἀπὸ τὴν θεοκρατικὴν ψυχοσύνθεσιν τῶν Τούρκων, ὡς λαοῦ ἀσιατικοῦ 4, 65

12) σχέσις ὀνομάτων καὶ πραγμάτων, ὡς ἱστορικὸν φαινόμενον 4,122

13) ἡ εἰσροὴ τῶν ναυτικῶν ὅρων ἐκ τῆς ἰταλικῆς γλώσσης . . 4,123

ΠΙΝΑΞ ΜΟΝΑΔΙΚΩΝ ΛΕΞΕΩΝ ΤΟΥ ΓΛΩΣΣΑΡΙΟΥ ΤΗΣ ΑΝΔΡΟΥ

1) Τόμ. Α΄, ἡ Λαυρεὰ σ. 20, ἡ Πατρίτσα σ. 21, ὁ κόχιλος σ. 23, ἡ ξυλοκαρίδα σ. 27, ἡ μελτινάδα σ. 28, οἱ μένητες σ. 39, ὁ Πιτροφὸς σ. 40, ἡ Βουρκωτὴ σ. 44, τοῦ Ἀλάδου σ. 45, ὁ αἴτουλας σ. 157, ὁ ἀκρούτης σ. 166, ἡ λεντρίδα σ. 175, ἡ Κατάκοιλος σ. 249, ὁ Ἀρνιπόταμος σ. 252, ἡ Σταυροπέδα σ. 254, ὁ Μελάγκωνας σ. 255.

2) Τόμ. Β΄, τὸ Ἀνάσπηλο σ. 3, ἡ βρακαλίδα σ. 59, κατακρυφίως σ. 150, τὸ Κουράφει σ. 174, τὸ Ἐξύπετρο σ. 253.

3) Τόμ. Γ΄, τὸ πέργυρο σ. 11, ἀραὸς σ. 31, ἡ σταμνοθάκη σ. 52, ἡ δερνοθύρα σ. 127, τὸ ἔμπος σ. 129, ἡ καιραδούρα σ. 130, ἡ κολλοκουβρίδα σ. 133, τὸ λαόρχι σ. 135, τὰ ξωναύλια σ. 140, ποδοκερίζω σ. 142, σαβάζω σ. 144, ἡ ποταμοπλησὰ σ. 152, ἡ Βόρη σ 167, ἡ αὐθαδωσύνη σ. 184, ἡ βρέχη σ. 186, ἡ ἐκτοὴ σ. 188, εὔκαρπος σ. 189, ἡ ζηλομαχία σ. 189, ὁ λυώτης σ. 196, τὸ σῆμα σ. 207, τὸ σταμνάρι σ. 208, ἡ Χειλάντρα σ. 213, ἡ τράπη σ. 234, ἡ τραπηθεὰ σ. 234, ἡ σακκίστρα σ. 236, ὁ Κέλανδρος σ. 267, τὰ Τένη σ. 277, ἡ Γαύρα σ. 271, ὁ Ἁλίκαρνος σ. 272, ὁ Σίκινος σ. 278, τὸ μιγκάρι σ. 288, τὸ ξύστεο σ. 289, ἡ παραταὴ σ. 298, ἔμπρυμος σ. 306.

4) Τόμ. Δ΄, τὸ ἁρμουδὶ σ. 67, ἡ λειθαρίδα σ. 93, τὸ ζουρειὸ σ. 95, τὸ μυλοτέλι σ. 95.

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΛΑΟΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΤΕΣΣΑΡΑΣ ΤΟΜΟΥΣ

1, 2, 3, 4 = οἱ τόμοι τοῦ βιβλίου

Α

ἀβάφτιστος, ἐπίθ., ἐπὶ νηπίων 1,67 ἑ., 2,48.

ἄβγό, τό, σύμβολον τῆς εὐφορίας 1,69 ἑ.

ἀβδέλλα, ἡ, ὡς σικύα 1,72 ἑ.

ἄβι, τό, ἡ θήρα τῆς Ἄνδρου, 1,73 ἑ.

ἀγάπη = ἔρως, ὡς ἐρωτικὴ σχέσις 1,77 ἑ.

ἀγγάρεια, ἡ ἄνευ ἀμοιβῆς ἐργασία 1,82.

ἄγγελος, ὁ, καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ, ἀγγελιάζομαι, ἀγγελοκόβω, ἀγγελοκρούομαι, ἀγγελοσκιάζομαι, ἀγγελοφορειοῦμαι 1,83 ἑ.

ἀγελάδα, ἡ, τὸ ζῶον, σύμβολον εὐφορίας, 1,89.

ἀγέλαστος, ὁ, παιδιά, 1,90.

ἁγιὰ θαλασσινὴ = Θεοτόκος, 1,92 ἑ., 100, 205 ἑ., 3,56, 161, 249, 164, 238.

ἁγιὰ καθίστρα, ἑορτάσιμος ἡμέρα 1,100.

ἁγιὰ Καλή, = καλὴ Φουρτούνα, 1,207 ἑ.

ἁγιὰ Παρασκευὴ = προστάτρια συζύγων, 2,5.

ἁγιασμός, ὁ, συμβολικὸν μέσον καθαρμοῦ, 1,100 ἑ.

ἁϊβασιλόπιττα, ἡ, τῆς πρώτης τοῦ ἔτους πίττα, 1,103 ἑ.

ἁγιόκλημα, τό, τὸ φυτὸν = βότανον θεραπευτικόν, 1,108 ἑ.

ἅγιος, ἐπίθ. = ἱερὸν πρόσωπον ἢ πρᾶγμα, 1,110 ἑ.

ἅγιος Γεώργιος, = προστάτης τῶν ναυτικῶν, 1,211 ἑ.

ἁγιωτικά, τά, θεραπευτικὰ πάσης νόσου, 1,112 ἑ.

ἀγλουπᾶς, ὁ, = κεφάλας, σκωπτικὸν ὄνομα, 1,118.

Ἁη-Παντελέμονας, ὁ, = ὡς ἰατρός, 1,113.

Ἁη-Προκόπης, σωτὴρ τῶν καχεκτικῶν παιδίων, 2,26 ἑ.

Ἁη-Μάμας, προστάτης τῶν ποιμνίων, 1,19, 3,185, 258.

ἀγκομαχῶ, ὡς ἐπιθανάτιος, 1,115 ἑ., 3,179.

ἄγλωσσος, ὁ, τὸ φυτὸν = εἶνε ὡς ἀφέψημα διουρητικόν, 1,118.

ἄγνός, ἐπίθ., ἡ ἁγνότης, 1,118 ἑ.

Ἀγρίδια, τὰ = ἔγγειος ἰδιοκτησία, 1,123 — 3,179.

ἀγυούπα, τὸ ὄρνεον. Τὸ λίπος της πρὸς ἐντριβὰς χρήσιμον. 1,126.

ἀγύριστος, ἐπίθ. = ὁ ἅδης, 1,126 ἑ.

ἀγώρι, τό, = ἄρρην. Ἐν Ἄνδρῳ προτιμώμενον τοῦ θήλεος, 1,128.

ἀδερφοδιώχτης, ὁ, φέρει διακριτικὸν στίγμα μεταξὺ τῶν ὀφρύων, 1,130, 203 ἑ.

ἀδερφοποιτός, ὁ=ὁμαίμων διὰ μαγίας, 1,131.

ἀδερφός, ὁ, 1,131 ἑ.

ἄδης, ὁ, ὑπὸ τὴν γῆν, 1,132 ἑ.

ἀδικοσκοτωμένος, ἐπίθ., =ἄξιος βιαίου θανάτου, 1,142 ἑ.

ἀδόξαστος, ὁ=διάβολος 1,144.

ἀγέρας, ὁ. Οἱ ἄνεμοι προσωποποιοῦνται, 1, 145 ἑ.

ἀγκαθομαστίχα, ἡ ἀντὶ μαστίχης, 1,114.

ἀετός, ὁ = τὸ πτηνόν, 1,147 ἑ.

ἄθαφτος, ἐπίθ., μετὰ θάνατον, 1,150 ἑ.

ἀθροπλέει, τὸ = εἶδος κολυμβήματος, 1,153 ἑ., 2,4.

αἱματοστάτης = εἶδος λίθου ἐπέχοντος τὴν αἱμορραγίαν, 1,154 ἑ.

αἷμας, τό, εἶνε ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, 1,155 ἑ.

Ἀκαμάτης ἅγ. Γεώργιος = ὁ σώζων ἀπὸ θαλασσίους καὶ χερσαίους κινδύνους 1,209.

ἀκονυζός, τὸ φυτὸν = πρὸς καθαρισμὸν τῶν ὀρνιθώνων ἀπὸ ψείρας, 1,160 ἑ.

ἄκλαυτος, ἐπίθ., μετὰ θάνατον, 1.161.

ἄκληρος, ἐπίθ. = ἄτεκνος, 1, 162.

ἀλαφροήστσωτος, ἐπίθ.= ὅστις βλέπει φαντάσματα, 1,167 ἑ.

ἀλάτι, τὸ = σύμβολον αἰωνιότητος, 1,168 ἑ.

ἀλαφρόστοιχος, ἐπίθ. = ὁ βλέπων φαντάσματα, 1,170.

ἄλειωτος, ἐπίθ.= μετὰ θάνατον ἀδιάλυτος, 1,171 ἑ.

ἄλετρο, τό, = ἄροτρον 3,279.

ἀλεπού, ἡ = τὸ ζῶον, σύμβολον πονηρίας, 1,172 ἑ.

ἀλλάϊ, τὸ = σταθμὸς ὁδοιπορικός, 1,177.

ἀλλαχτός, ἐπίθ.= ἰσχνός, γέννημα ἀνεραΐδων, 1,178.

ἀλλήθωρος, ἐπίθ. = παραβλώψ, 1,179.

ἄλογο, τὸ = ζῶον, 1,180 ἑ.

ἀμάδα, ἡ=εἶδος παιδιᾶς, 1,183·

ἄμπακος, ὁ = ἀβάκιον, μέγα πλῆθος, 1,188.

ἀμπελοκαλλιέργεια τῆς Ἄνδρου ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους 1,33—1,41—1,43— 3,233 ἑ. 4,8.

ἀναδεξιμαιός, ὁ = βαπτιστικός, 1,191 ἑ. 2,43—3,145 — 3,149—3,195.

ἀνάθεμα, τὸ = λεκτικὸς τρόπος συμφορᾶς, 1,193 ἑ., 2,6, 152.

ἄνθρωπος καὶ ζῶα, 1,89, 149, 173.

ἀνάτριχα, ἐπῳδὴ εἰς ἀνεμοπύρωμα, 2,3.

ἄνεμος, ὁ = ὡς κακοποιὸν δαιμόνιον, 2,6 ἑ., 52 ἑ.

ἀντίγαμα, τὰ = ἀπόδοσις τοῦ γάμου, 2,10, 2,73 ἑ.

ἀνάπημα, τὸ = προζύμι, 2,2 — 3,26.
ἀνεμοπύρωμα, τό, 2,3, 5 — 3,131, 207.
ἀνεραΐδες = Νύμφαι ἀρχαῖαι ἐπιζῶσαι, 2,231 ἑ., 188.
ἀνοιχτός, ἐπίθ. 3,150.
ἀξυπόλυτος, 3,243 ἑ.
Ἀπελαγιά, ἡ = θαλασσινὴ θεὰ 2,12 ἑ.
ἀπεντάβλα, ἡ = δόκανον ἀγροτικόν, 3,124, 182, 187.
ἀπήγανος, ὁ = ἀποτρόπαιος, 2,20 ἑ.
ἀπήθωμα, τό, τοιχίον εἰς τὴν βρύσιν, 2,21.
Ἀποίκια, τὰ = θέρετρα, 1,43.
ἀπόπιμα, τὸ = ὑπόλειμμα ποτοῦ, 2,24.
ἀράπης, ὁ = κατάμαυρος, 2,27.
ἀραπαγὴ νύφης, 3,15 ἑ.
ἀρχιμενιά, ἡ, τῆς πρώτης τοῦ ἔτους ἡμέρα, 2,31 ἑ.
ἄρχοντας, ὁ, καὶ ἡ κοινωνικὴ τάξις αὐτοῦ, 2,32 ἑ., 149.
ἀστρακιά, ἡ 4,80.
ἀστραπή, ἡ = μετεωρολογικὸν φαινόμενον, 2,37 ἑ.
ἀρρεβώνας, ὁ = ἡ μνηστεία ἀνδρὸς καὶ γυναικός, 2,64 ἑ. 30.
ἀσήμωμα, τὸ = τῶν εἰκόνων ἐπένδυσις δι' ἀργύρου, 2,36, 3,147.
αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ, 2,39 – 3,11 —4,67, 68.
ἀρά, ἡ, 2,2,6,132 – 2,127, 173, —3,19, 24, 26, 32, 60,96, 98, 106, 123, 127, 145—3,133, 138, 151, 153.
Ἀρνᾶς, ὁ = τῶν ἀμνῶν βοσκότοπος, 1,23, 46, 252, 255— 4,17 ἑ.
ἀσκέλλα, τὸ φυτὸν = ἡ ζωὴ ἀναγεννᾶται, 3,43 ἑ., 207.

Β

βαυκάλημα τῶν νηπίων, 2,23, 2,166 ἑ. 231.
βίγλα, ἡ, = σκοπιά, 2,50 ἑ. — 3,45.
βουητό, τό, = βόμβος ὥτων, 2,53—3,156.
Βουκολειά, τά, = βοσκότοπος βοῶν, 2,54—4,17 ἑ.
βουνό, τό, = τόπος συγκεντρώσεως κακῶν πνευμάτων, 2,54 ἑ.
βουρδούλακας, ὁ, = νεκρὸς ἐπανερχόμενος, 2,55 ἑ.
βραχνᾶς, ὁ = βαρυπνᾶς, ἐφιάλτης, 2,59.
βροχή, ἡ, 1,75 ἑ. 201, 2,60 ἑ. —3,152, 186.
βρυόκαστρα, τά, = πλήρη βρύων, 1,48 – 2,62.
βρύση, ἡ, = κρήνη, 2,21, 2,62 ἑ.

Γ

γάμος, ὁ, 2,52, 63 ἑ., 3,3, 15 ἑ.
γαμήσι, τὸ = συνουσία, 2,74 ἑ.
γαλασίδα, ἡ, μὲ ὀπὸν γαλακτώδη, 2,76 ἑ.
γεβέντα, ἡ = γυνὴ διαμπομπευτέα 2,76, 78, 3,22, 72 ἑ.
γεννητούρια, τὰ = γενεθλιακὴ τελετή, 2,80 ἑ.
γιάντες, τὸ = στοίχημα 2,82.
Γίδες, οἱ, κτηνοτροφικὴ περιοχὴ αἰγῶν, 1,19, 46, 246, 252, 4,17 ἑ.

Γλαῦκος, ὁ, λαϊκὸς θεός, 1,214 ἑ. 223, 226.
Γριά, ἡ, θαλασσινὴ θεότης, 1, 216 ἑ.
γοργόνα, ἡ, θαλάσσιος δαίμων 1,218 ἑ. 3,127.
γουδί, τό, πρὸς διαπόμπευσιν, 2,83 ἑ.
γούρνα, ἡ, πρὸς ἁλιείαν ἐγχέλεων, 2,86—3,282.
γυναίκα, ἡ, ἐντὸς τῆς κοινωνίας, 2,86 ἑ.
γυννί, τό, τοῦ ἀρότρου τὸ ὑνίον, 3,254.

Δ

δαιμόνια, τά, = κακοὶ δαίμονες, 1,68, 1,108, 2,92 ἑ., 117 ἑ., 3,41.
δαμάλι, τό, μὲ χρυσωμένα κέρατα, 2,67.
δευτεριάτικα, τὰ = ἀμοιβὴ κατὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν, 3,127.
διάολος, ὁ, = δαίμων κακός, 2,91 ἑ., 3,9.
διάρραχο, τό, = ὀρεινὴ περίφρακτος γῆ, 2,99.
δικασιμαιά, ἡ,=ἐπίδικος γῆ, 2,100.
δοξίκα, ἡ = παραθυρὶς πύργων καὶ οἰκιῶν, 3,128, 3,196.
δούλεψη, τῆς γῆς = εἶδος καλλιεργείας 3,212, 283, 285.
δράκος, ὁ,=ἀβάπτιστος, 1,67= ὄφις τρικέφαλος, 2,102 ἑ.
δρίμες, οἱ = αἱ ἓξ πρῶται ἡμέραι τοῦ αὐγούστου, 3,128.
δριμόνι, τό, = εἶδος κοσκίνου ἀγροτικοῦ, 3,128, 3,283.
δῶμα, τὸ = εἶδος ἐξωτερικῆς στέγης, 2,18, 3, 129, 3,149, 4,84 ἑ. 122.

Ε

εἰκόνες, ἰσοδύναμοι τοῦ εἰκονιζομένου, 3,238 ἑ.
ἐλαιοκαλλιέργεια, ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, 1,23, 2,51, 3,19, 79, 103, 140, 233, 4,8 ἑ.
ἑλληνικά, τά,= ἐρείπια ἑλληνικά, 2,108 ἑ.
ἐμπατή, ἡ = εἴσοδος ἀγροτική, 3,129, 283.
ἕξαμο, ἑλονοσούντων, 2,110, 3,77.
εὐκή, 1,96, 198, 205, 2,11, 12, 15, 20, 91, 101, 116, 130, 147 —3,7, 12, 22, 54, 70, 82, 83, 101, 104, 112, 121, 248.
εὐλογιά, ἡ,=τὸ πρόσφορο τῆς λειτουργίας, 3,67, 129, 239.
ἐχτίμησι, γεωργική, 3,183, 214, 280, 284.
ἐπιταφίου κηρία, 3,161.

Ζ

Ζαγορά, ἡ, τόπος δαιμονίων, 2,117 ἑ.
ζουρειό, τὸ = ζωρύαι τοῦ, μύλου 4,95.
ζῶα, τά, 1,89, 149, 173, 180, 256 ἑ.
ζωντικό, τὸ = φάντασμα, 2,120 3,188.

Η

ἥλιος, ὁ, = τὸ οὐράνιον σῶμα, καὶ ὁ προφήτης Ἠλίας, 2,6, 120 ἑ., 248, 3,124, 190, 213, 280.
Ἡρακλῆς, ὁ ἥρως, 1,210 ἑ.
Ἡσαΐα χόρευε = κυκλικὸς χορὸς κατὰ τὴν στέψιν, 2,73, 3,266.
ἥστσος, ὁ, = σκιά, ἀχλύς, 1, 152. 167, ἑ., 2,107, 3,44.

Θ

θάλασσα, ἡ, 2,22, 123 ἑ.
θάνατος, ὁ, 2,100, 107, 124 ἑ. 172, 246.
θεριόλαδο, τὸ = φάρμακον τῶν ὀφιοδήκτων, 3,190.
θερμίστρα, ἡ, = τῶν πύργων μετὰ παρακυπτικῆς θυρίδος, 4,70.
θημωνιά, ἡ = τῶν ἀγρῶν, 3,284.
θουρίδα, ἡ = τῶν οἰκιῶν θυρίς, 2,129, 182, 225, 3,125, 4,70, 125

Ι

Ἴσις, αἰγυπτία θεὰ ἐν Ἀνδρῳ, 1,96 ἑ., 206, 2,13 ἑ., 3,237 ἑ.

Κ

καθαρμός, ὁ, 1,102, 2,65, 72, 92, 111, 123, 3,28, 92.
κακκάρισμα ὄρνιθος, 1,70, 2,132, 3,191.
καρδιά, ἡ, = στόμαχος ἢ ἕδρα τῆς ψυχῆς, 1,158, 2,147.
καλομοίρα, ἡ, = μὲ καλὴν τύχην 2,28.
καλαθούνα, ἡ, ἐκ συκοφύλλων, 2,133.
κάλανδα, τὰ = δημώδη ἄσματα 2,134.
καλλιβρούσης, ὁ, = δαιμόνιον τοῦ δωδεκαημέρου, 2,134 ἑ. 3,191.
καμίνι, τὸ 1,114, 2,37, 132, 142, 146, 245, 3,20, 96, 97, 113, 4,90, 127.
καλοκαιρινά, τά, = καλλιεργητικὸς ὅρος.
καράβι, τὸ = ἱστιοφόρον καραβόσκαρο, 2,145 ἑ., 4,52 ἑ.
κασσέλα, ἡ = κιβώτιον ξύλινον, 3,5, 132.
καταλανός, ὁ = κακοῦργος, 3,132.
Κατασυρτή, ἡ = Παναγίας ὄνομα, 2,152.
καταφύ, τὸ = καταφύγιον διωκομένων, 2,152.
κέρατο, τό, τοῦ κερατᾶ, 2,156 ἑ. 3,193.
κλεῖσμα, τὸ = χέρσος ὀρεινὴ γῆ, 2,155, 3,132, 286.
κλήδονας, ὁ = μαντικὴ φωνή, 2,159 ἑ. 3,184.
κρίθι, τὸ = εἶδος ἐξανθήματος, 3,134.
κολλήας, ὁ=συγκαλλιεργητής, 2,168, 3,151, 194.
κολλυβοζούμι, τὸ = παρασκεύασμα ἐπιμνημόσυνον 3,151.
Κόνια, τά, ἑορτή, 3,258 ἑ.
κολέθρα, ἡ = ὀρεινὴ πηγὴ ὕδατος, 3,263.

κουτουράδα, ἡ, = εἶδος πωλήσεως, 3,287, 294.
κουλιμουντάρα, ἡ, = κυβίστησις, 3,133.
κρυβέζα, ἡ, = ἱματιοθήκη, 2,34, 184, 3,134, 196.
κυλινδρόβολο, τό, = μαρμάρινος κύλινδρος, 2,19, 3,125, 4,74.
κουβάρα, ἡ = γεωργικὸς ὅρος 1,43
κόχιλος, ὁ = ἐλαιοπιεστήριον, 1,23, 4,8 ἑ.
κυνήγι, τὸ = θήρα, 1,73 ἑ., 2,184 ἑ.
κοίτα, ἡ τῶν ὀρνίθων, 2,167.
κορακοφωλεά, ἡ = φωλεὰ κόρακος ἀποτροπαίου ὀρνέου, 2,170 ἑ.
κουδουνίζω τὰ κεραμευτικὰ προϊόντα, ὡς οἱ ἀρχαῖοι 4,127.
κουκουβάγια, ἡ = γλαύξ, ἀποτρόπαιον πτηνὸν 2,172 ἑ, 3,20.
κουρούνα, ἡ = πτηνὸν μακρόβιον, 2,177 ἑ.
κουρτίνα, ἡ = παραπέτασμα, 2,178.
κουφοβδομάδα, ἡ = προτελευταία τῆς μεγάλης σαρακοστῆς, 2,180.
κρέας, τό, καὶ κρεοφαγία, 2,181 ἑ.
κρεββάτι, τό, τοῦ κρεββατότοπου, 2,182, 2,206, 3,77, 3,195.
κρεββαταριά, ἡ = ὑφαντικὸς ἱστός, 4,98

Λ

Λαζάροι, οἱ = εἶδος κουλλουρίων 3,160.
λαϊνόκλαδο, τὸ = ἀποτρόπαιον, 3,161.
Λητᾶος = τόπος λήθης, 2,192 ἑ.
ληνός, ὁ = τὸ πατητήρι, 1,255, 3,233 ἑ.
Λυκώρειος Ἀπόλλων, 1,251.

Μ

μαεργειό, τὸ 4,74 ἑ.
μαγεία, ἡ, 2,22, 199 ἑ., 3,126.
μάης, ὁ μήν, προϋπάντησις αὐτοῦ, 2,202 ἑ., 3.161.
μακελλίνη, θύρα ἀγροτική, 2,203, 3,288.
μακρόσπιτο, τό, ἐξέλιξις προϊστορικοῦ μεγάρου 4,123.
μαλλιὰ τῆς κεφαλῆς 2,203 ἑ.
μάρτης μὴν 2,206 ἑ.
μαρτυριάτικα, τά, τῆς βαπτίσεως, 1,193, 2,208.
μάτι, τό, = βασκανία, παίζει τὸ μάτι 2,208, 3,1, 98, 153.
Μένητες, οἱ = νεώνητες γαῖαι, 1,38.
μελισσοκομία ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων 1,42, 2,214, 3,194, 3,198.
μεγαλόσωμοι ἄνθρωποι, 1,65, 2,5.
μικρόσωμοι ἄνθρ., 1,161.
Μοῖραι, αἱ, θεαὶ 1,201 ἑ., 2,28, 88, 219, 255, 3,32.
μπήλιασμα, τό, = ἐπιχωμάτωσις οἰκίας, 2,18 ἑκ. 184, 188, 3,188, 4,73, 74, 79, 89.

μελιός, τὸ δένδρον 2,213 ἑ.
μέρουλας, ὁ, = πυργίσκος, διακοσμητικὸν ἀκρωτήριον τῶν πύργων, 3,137, 4,77.
μεσημέρι, τό, 2,97, 117, ἑ. 216 ἑ., 3,76.
μεσάνυκτα, τά, 2,97, 2,217.
μούτζα, ἡ, ὑβριστικὴ χειρονομία, 2,222 ἑ., 3,81.
μπουκιά, ἡ, = βλωμὸς ἄρτου, 2,228.
μερμηγκοβότανο, τό, = ἑλμινθοβότανον, 3,137.
μερομήνια, τά, καὶ ἡ ἐξ αὐτῶν πρόγνωσις, 3,137.
μπεκρῆς, ὁ, καὶ ἄλλοι βαθμοὶ μέθης, 3,138.
μουρεά, ἡ=ἡ συκομορέα, 1,62, 3,52, 264 ἑ. 4,13.

N

ναυτιλία, ἡ, τῆς Ἄνδρου 1,96 ἑ., 4,19 ἑ.
νερό, τό, κοιμώμενον, κακὸ νερό, 1,100 ἑ., 102, 3,80, 169.
Νηρεύς, ὁ, θαλάσσιος θεός, 1,214 ἑ. 224.
Νικόλαος ἅγιος, τῶν ναυτικῶν προστάτης, 1,93.
Νιμπορειός, ὁ, = ἐμπορεῖον τῆς Χώρας, 2,109.

Ξ

ξάγιος, τὸ =ἀμοιβὴ μυλωθροῦ, 4,94.
ξαέρι, τό, = φάντασμα, 2,238.
ξεφανερώματα, τά, = γαμήλιος τράπεζα, 2,245.
ξόρκι, τό, = ἐπῳδή, 2,246 ἑ., 3,201, 203.
ξύστεο, τό,= ἐπὶ τοῦ δώματος τριγωνικὸς οἰκίσκος, 3,289.
ξώσκαλο, τό, = ἐξωτερικὴ ἀγροτικὴ σκάλα, 3,289.

O

ὁδηγός, ὁ 4,80.
ὄνομα, ἀνθρώπων, 1,67 ἑ., 2,251 ἑ., 3,201, 240 ἑ.
ὀρνιθοτυφλιά, ἡ, = νόσος νυκταλωπία, 2,224, 3,140.

Π

παιδί, τό, γέννησις αὐτοῦ 2,24, 255.
παλαβίνα, ἡ, νόσος, 3,141, 202.
Παλατιανὴ Παναγία = ἐγγὺς τοῦ παλατίου, 3,261.
πανηγύρι, τό, = ἑορτὴ τῶν χωρίων, 3,141.
παρακάσσελο, τό, 3,5.
παραλογιασμένος, ἐπίθ. 3,6.
περέχυμα, τό, 2,19 ἑ., 3,11.
πίττα, ἡ, 1,103 ἑ., 3,18 ἑ., 3,210.
πίζουλη μέρα, = ἀποφράς, 2, 111 ἑ., 3,184.
πλοῖα, ὀνόματα αὐτῶν, εἰς τοὺς ἀρχαίους καὶ νεωτέρους χρόνους, 1,97, 4,36 ἑ.
Πλοιαφέσια, τά,=ἑορτὴ ἀρχαία καὶ νέα, 2,15 ἑ.
πλύση, ἡ, 2,19, 21, 227, 236, 239, 3,11, 37, 60, 169.
Πουλημένη, γῆ 1,39.

πισωκώλιο, τὸ = πρὸς κομψὴν ἐμφάνισιν τῶν γυναικῶν, 4,14.
πότισμα, = ἄρδευσις, 1,185, 2,2, 9, 24, 26, 143, 205, 218, 3,24, 51, 101, 102, 124, 146, 181, 194, 279, 280, 281, 286, 288, 290, 4,95.
Προβάτου, τά,= βοσκότοπος προβάτων, 1,19, 255, 2,26, 4,17 ἑ.
προικοσύφωνο, τό, 2,67, 3,126, 141.
πρωτοχρονιά, ἡ, = ἑορτὴ τῆς πρώτης τοῦ ἔτους, 2,89, 3,32.
προλήψεις, 3,76.
προζύμι, τό, 3,107, 148, 181.
πύλα, ἡ, τῆς ἀρδεύσεως 3,291 ἑ.

Ρ

ῥάμμα, τό, 4,22 = στάθμη.
ῥογὸς Κορθίου = σιταποθήκη, 1,47.

Σ

σαβάζει = ἀντηχεῖ, γίνεται ὄργιον, 3,144.
σαμαμίθι, τό, σαύρα εὐοίωνος. 3,41, 62, 132.
σάτιρα, ἡ, 3,38, 2,45 ἑ. 83 ἑ. = ποίημα χλευαστικόν.
σημαδεμένος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐπίθ. 3,40, 1,79, 2,204.
σιδεροκέφαλος, εὐχή, 1,67, 108 ἑ.
σκάρφι, τό, φυτὸν θεραπευτικόν, 3,43, 207.
Στραπουργιές, οἱ = τετραπυργία Χώρας, 1,34, 3,256.
στεφανώματα, τά, = ἡ στέψις, 2, 64, 71, 2,52.
σκύλλος, τὸ ζῶον 3,47, 2,125.
σουσούμι, τό, χαρακτηριστικὸν τοῦ προσώπου, 3,50, 64, 3,139.
σπυρί, τό, = ἐξάνθημα, 3,51.
σπηλιά, ἡ, 2,3, 3,83 ἑ. 146, 205, 213.
στερνό, τό, = τὸ ὕστερον γυναικός, 2,28, 3,83.
σφάτσολα, τά, ὑβριστικὴ χειρονομία, 3,10, 55, 3,81.
στοιχειό, τό, = ψυχὴ ἀνθρώπου, 3,61 ἑ.
στρίγλα, ἡ, τὸ δαιμόνιον 3,64ἑ.
στρώση, καὶ τὰ στρωσίδια, 3,65 ἑ,, 2,182 ἑ.
στῆμα, τό, τοῦ ἀγροτικοῦ τοίχου 4,85.
σταφυλιῶν πρωτόλεια, 3,157.
σταυρὸς καλαμένιος εἰς προϋπάντησιν τῆς ἀνοίξεως. 3,161.
στάφνη, ἡ, 4,84.
σύκων πρωτόλεια 3,157.
σύψωμος, ἀργάτης, 3,55.

Τ

τάμα, τό, τῶν πιστῶν = ἀφιέρωμα, 3, 147.
Ταντάλου μῦθος καὶ ἐπιβίωσις ἐν Ἄνδρῳ, 1,30 ἑ.
ταξείδι, τό, = ἀποδημία, 1, 127, 2,15, 3, 68, 209.
ταφεῖο, τό, = κοιμητήριον ἀποθανόντων, 3,69 ἑ.
τελώνια, τά, = ἠλεκτρικαὶ φλόγες τῆς νυκτός, 3,70 ἑ.
τουρμαχᾶτον Ἄνδρου καὶ ὁ τουρμάρχης, 1,58 ἑ. 3,261 ἑ.

τραούδι, τὸ = ᾆσμα, 2,96 ἑ. 3,74.
τριόδι, τό, = σταυροδρόμι τῆς Ἑκάτης, 3,76 ἑ.
τρίκωλος, ἐπίθ. = μὲ τρεῖς κώλους, 1,45 ἑ.
τσίπη, ἡ, = νεογεννήτου προσωπίς, 2,25, 245.
τυρί, τοῦ λάκκου καὶ ἄλλων κατασκευῶν, 2,189, 3,81, 137, 148, 149, 200, 3,208, 3,210, 3,296, 298, 299, 300, 301.

Υ

Φ

φάουσα, ἡ = νόσος φαγέδαινα, 3,84 ἑ.
φαντάσματα, τὰ = σκιαὶ ἀποθανόντων 2,107, 3,242 ἑ.
φεγγάρι, τό, καὶ αἱ φάσεις, 2,48, 3,87 ἑ. 155, 3,186, 201, 285.
φλίψη, ἡ = μεταθανάτιον τῶν οἰκείων πένθος, 2,128, 240, 3,91 ἑ.
φόρτωμα, τὸ = συσκευὴ πολλῶν γεραμουργικῶν προϊόντων πρὸς μεταφοράν, 4,127.
Φουρτούνα, ἡ = θεὰ καὶ ἡ τρικυμία, 1,207, 3,96, 3,161.
φτύσιμο, τό, ἀποτρόπαιον μέσον, 3,35 ἑ.
φυλαχτό, τό, = ἀποτρόπαιον κακοῦ, 3,99 ἑ.
φωτιά, ἡ, ὑπερφυσικὴ δύναμις τοῦ κόσμου, 3,27 ἑ.

Χ

χειμωνική, ἡ, γεωργικὸς ὅρος, 1,22.
χοῖρος, καὶ χοιροσφάγεια 1,156, 2,211, 3,67, 3,107 ἑ. 3,111, 262.
χορεύτρα, ἡ, = τόπος χοροῦ, 1,27, 3.213.
Χριστός, ὁ, = προστάτης τῆς ναυτιλίας 1,99 ἑ.

Ψ

ψάρι, τό, εἴδη ἰχθύων, 3,115 ἑ.
ψυχή, ἡ, κατὰ τοὺς Ἀνδρίους, 3,116 ἑ. 214.
ψωμί, τό, 3,120 ἑ. 3,214.

Ω

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ

Τόμ. Α', σελ. 19, στίχ. 31 ἀντὶ τὸ θουρὶ σ. 33, 23, 10 Τόμ. Α', 29 ὁ Κόχιλος, 27, 17 ἀντὶ τὸ θυρί, σ. 33, 33,1 ἀντὶ τὸ θουρί, κατωτέρω, 42, 21 πρόσθες σ. 32, 43, 15 ἀντὶ Τραπηθέλλα, Τραπηθεά, 69, 36 κάθοικα, 98, 15 ἀντὶ γενεθλίων, κοιμήσεως, 127, 16 διαγραπτέον ἰδὲ κ.λ., 128, 21 coeuntes, 144. 25 ἀτράκτιον, 145, 32 νέφεα, 169, 5 Χαλκ., 180, 32 χρεμετίζει ἀντὶ μυκᾶται, 212, 36 Εὐρυσθεὺς 215, 9 σ. 166, 255, 6 Τραπηθεά. Καὶ Τόμ. Α' σ. 64.

Τόμ. Β'., σελ. 7, στίχ. 14 πρὸς τὸν ἰδίᾳ, 20 τὸν καὶ Εὖρον, 12, 29 διαγραπτέον 2109 b, 66, 20 Τερτουλλιανός. 76, 23 Τόμ. Ε' σ. 1273, 85, 1 παραταθῇ, 111, 19 τοπικόν, 134, 21 ἐπιπολαιότητος, 142, 32 Καμπουροβασίλης, 147, 35 62 ἀντὶ 17, 152, 26 Γαλακτοτροφοῦσα, 27, 28 Τριγοδιανή, 153, 25 κατηγορῇ, 185, 2 κυνηγός, 188, 22 Ἀνεραΐδες, 205, 4 Byzanz, 211, 17 αὐτοβασκαινόμενος, 255, 24 συνήθεις, 256, 6 πέσῃ. Καὶ Τόμ. Β' σ. 256.

Τόμ. Γ'. σελ. 7 στίχ. 20 παρτικουλάριζενε, 18, 9 φχ ἀντὶ φκ μεταθ. εἰς στίχ. 5. 19, 25 ἀστοιβές, 23, 21 σ. 19, 24, 34 παράβ. ὁ ἀγοραστής, 31, 12 μόρων, 40, 35 διὰ νά, 46, 7 σκοτεινάδι, 48, 32 σιώπησε' 37 Νέα Ἑλλ., 54, 14 θηλ., 55, 24 αἰσχρά, 62, 5 τοῦ, 100, 11 φτέψω, 110. 7 obruta, 141, 30 παννιασμένα, 156, 15 tacco, 165, 2 δέ, 166, 13 δμορφες, 168, 1 Ἄνδρου, 171, 40 laute, 188, 37 ἔγραψα, 196, 19 τοῦ Κοντορούση, 210, 31 τυραννία, 233, 31 σ. 224. 237, 8 Zw., 281, 22 ἐσπεριδοειδῶν, 34 τοίς, 292, 38 δένδρου, 302, 3 ἡμαν. 303, 1 αὐτὸ τό, 304, 14 ἐπὶ γαμπάρας, 308, 18 κορφιάζει, 319, 1 σακολαίβα, Ἰστίον τραπεζοειδές, —68, 34 διαγραπτ. ἡ παρένθ., 121, 33 περιμένομε, 123, 24 Ἄνδρῳ, 138, 16 ἐσπεριδοειδῶν, 261, 3 σ. 58, 262, 15 ἐπροστάτευε. 305, 18 δεύτερος. Καὶ Τόμ. Γ' σ. 320.

Τόμ. Δ', σελ. 4, στίχ. 15 φεδρώματα, 7, 18 διατροφήν, 10 στίχ. 25 δενδροκ., 11, 24 Αἰγινήτη, 37 ἐσπεριδοειδῶν, 13, 16 ἀντικατασταθεῖσα, 17 ἀμπελοκ., 28 ἀποικισθ., 16, 17 domestica, 18, 3 Ἀπροβάτου, 21, 34 ἔδαφος, 23, 18 Beaujour, 26, 15 dernier, 24, 15 γαλέρας, 46, 8 χαρακτηριστ., 48, 23 χαρακτηριστικώτερον, 24 1774, 49, 5 Ἀγγλία, 52, 22 σ. 305, 54, 17 σελ. 42, 55, 8 δὴ ἐξαλειπτ. 29 ἀφ' ἑνὸς ἐνδυναμώνει, 58, 8 σ. 39, 29 σύντυχοι, 59, 6, δύναται, 31 πρὸς τήν, 62, 15 τοῦ λαοῦ, 33 ἐπίτροπος, 63, 22 ἰσοδύναμος, 64, 2 Ἀμολόχου, 17 πρὸς τούς, 67, 30 πα, 73, 22 = 1) 95, 7 ζωρύαι, 14 καταρρεύσῃ, 93, 3 δήποτε, 102, 27 γδύνομαι 106, 11 σ. 81, 112, 7 διερρωγότα, 114, 33 ἀστροειδής, 115, 20 περιβάλλομεν, χαβώνομε. 116, 5 ὑλικά, 12 κατράμι (δηλ. «πίσσα)» 120, 4) δεξαμεναί, 121, 25 προϊστορικάς, 122, 21 Ἱστορία, 31 σ. 84, 37 πρός τά, 123, 10 βλέπομεν, 39 ἀσβεσταριά, 124, 16 κεραμική, 125, 2 ἐκπροσωπεῖ, 21 ἀναβιβάσαι, 23 σήμερα, 39 ὀργάζειν, 126, 9 στρέφει, 127, 16 ῥήμ. 32 προορισμόν, 128, 9 ἡ μὲν κάτω τὸ κατάρι, ἀρχ. ἡ μύλη, —15, 24 Καρόλου, 62, 40 procuratorem, 75, 21 διαμέρισμα, 91, 40 μισόσταμνο, 100, 6 ἑνὸς πήχεως, 102, 19 Τόμ., 120, 25 προσθ. (Μέγα) Ἡ ἑλλην. οἰκία, Ἀθῆναι, 1959 σ. 31 ἑ., 121, 24 διαμέρισμα.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ
ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΤΕΣΣΑΡΑΣ ΤΟΜΟΥΣ

1, 2, 3, 4 = οἱ τέσσαρες τόμοι τοῦ βιβλίου

1) Εἰσαγωγή. Α΄ περὶ τῆς γενομένης συλλογῆς τῆς γλωσσικῆς καὶ λαογραφικῆς ὕλης τῆς νήσου Ἄνδρου 1, 5

2) Β΄. Ἡ μεσαιωνικὴ Ἄνδρος 1, 16

3) Χωρογραφία τῆς Ἄνδρου 1, 17 καὶ 1, 236 ἑ. 1, 17

4) Περὶ τοῦ βορείου ἰδιώματος Κορθίου 1, 49

5) Ἐποίκησις τῆς Ἄνδρου ἐκ Χαλκιδικῆς 1, 51

6) Τὸ μεσαιωνικὸν Κόρθι 1, 57

7) Τὸ τουρμαρχᾶτον Ἄνδρου 1, 58

8) Ἐποίκησις τῆς Ἄνδρου δι' Ἀλβανῶν 1, 62

9) Α΄ νότιον ἰδίωμα Ἄνδρου, ἀπὸ τοῦ -α μέχρι τῆς λέξεως ἄ ν ε σ τ ο ς 1, 65

10) Προσθῆκαι εἰς τὰ ἄρθρα τοῦ Α΄ τόμου. Ἄβροχος, ἄγραφος, ἀδερφοδιώχτης, ἁγιὰ Θαλασσινή, ἀκαμάτης, ἀκρογιάλι, τὸ ἱστορικὸν Μέτωπον τῆς Ἄνδρου, βυζαντινὴ χωρογραφικὴ διαίρεσις τῆς Ἄνδρου 1,201

11) Α΄ νότιον ἰδίωμα Ἄνδρου, ἀπὸ τοῦ ἀ ν ά λ λ α ο ς μέχρι τῆς λέξεως π α ι δ ὶ 2, 1

12) Α΄ νότιον ἰδίωμα Ἄνδρου, ἀπὸ τοῦ π α ί ζ ω μέχρι τῆς λέξεως φ ε λ ῶ. 3, 1

13) Προσθῆκαι εἰς τὸ γλωσσάριον τοῦ νοτίου ἰδιώματος τῆς Ἄνδρου 3, 123—154 3,123

14) Παροιμίαι (προσθῆκαι) νοτίου ἰδιώματος τῆς Ἄνδρου . . 3,154

15) Αἰνίγματα (προσθῆκαι) νοτίου ἰδιώματος τῆς Ἄνδρου . . 3,158

16) Παράδοσεις (προσθῆκαι) νοτίου ἰδιώματος τῆς Ἄνδρου . 3,160

17) Λιανοτράγουδα (προσθῆκαι) νοτίου ἰδιώματος τῆς Ἄνδρου 3,164
18) Τοπωνύμια (προσθῆκαι) νοτίου ἰδιώματος τῆς Ἄνδρου . 3,166
19) Γενικοὶ χαρακτῆρες τῆς διαλέκτου τῆς Χώρας 3,170
20) Μορφολογικὰ καὶ συντακτικὰ τῆς διαλέκτου τῆς Χώρας . . 3,173
21) Περὶ τῆς βορειοφωνίας καὶ νοτιοφωνίας 3,175
22) Β′ Βόρειον ἰδίωμα περιοχῆς Κορθίου, ἀπὸ τοῦ 3,179 μέχρι τοῦ 3, 214 3,179
23) Λιανοτράγουδα Κορθίου 3,214
24) Παροιμίαι Κορθίου 3,215
25) Προσθῆκαι εἰς τὰ λαογραφήματα τῶν τριῶν τόμων. Ἐβρουσές, ἡ τράπη, Ἴσις, εἰκόνες, τὸ ὄνομα, φαντάσματα, ἀξυπόλυτος, καθαρμός, καλὸ δέξιμο, τὸ γυνί, ἡ Τραπουργιά, τὰ ζῷα, ἄη Μάμας, τὰ Κόνια, ἡ Κακκάβα, τὰ Τρομάρχηα, ἡ Κολέθρα, ὁ Σελινίτης, ἐποίκησις Κορθίου, Ἀμονακλεοῦ, μορεοφυτεία, ἡ Ἀκουή, Ἡσαΐα χόρευε, τὸ χύστρο, ὁ Λαῦκος 3,266
26) Τὰ προϊστορικὰ τῆς νήσου Ἄνδρου 3,267
27) Οἱ βίοι τῶν Ἀνδρίων, ὁ γεωργικὸς βίος 3,279
28) ὁ ποιμενικὸς βίος τῶν Ἀνδρίων 3,296
29) ὁ ναυτικὸς καὶ ἁλιευτικὸς βίος τῶν Ἀνδρίων, ἀπὸ τοῦ 2,302 μέχρι τοῦ 4, 5 3,302
30) Ἱστορικὴ πραγματεία περὶ τοῦ γεωργικοῦ, τοῦ ποιμενικοῦ καὶ τοῦ ναυτικοῦ βίου τῶν Ἀνδρίων 4,6—4,66 . . 4, 6
31) τὰ οἰκοδομικὰ τῶν Ἀνδρίων, 4, 67—4, 89 . . . . . 4, 66
32) ἡ ἀγγειοπλαστικὴ τῆς Ἄνδρου. 4, 89
33) τὰ μυλικὰ τῆς Ἄνδρου 4, 94
34) ἡ ἱστουργία καὶ ταλασιουργία τῆς Ἄνδρου ἀπὸ τοῦ 4,96 μέχρι τοῦ 4,101 . . . . . 4, 96
35) ἡ σηροτροφία τῆς Ἄνδρου 4,101
36) ἡ σιδηρουργικὴ τῆς Ἄνδρου 4,104
37) ἡ μαρμαρογλυπτικὴ τῆς Ἄνδρου 4,106
38) αἱ παιδιαὶ τῶν Ἀνδρίων 4,108

39) ἡ ῥαπτικὴ τῆς Ἄνδρου 4,111
40) Ἱστορικὴ πραγματεία περὶ τῆς οἰκοδομικῆς, τῆς ἀγγειοπλαστικῆς, τῶν μυλικῶν, τῆς ἱστουργίας καὶ ταλασιουργίας, τῆς σιδηρουργικῆς καὶ περὶ τῶν παιδιῶν, 4,116—138 . 4,116
41) πίναξ εἰκόνων μικρῶν πλοίων τῆς Ἄνδρου 4,139
42) πίναξ τῶν περιεχομένων εἰκόνων εἰς τοὺς τέσσαρας τόμους 4,143
43) πίναξ τῶν περιεχομένων ἀρχαιολογημάτων 4,146
44) πίναξ τῶν περιεχομένων κοινωνιολογικῶν ἑρμηνειῶν . . 4,148
45) πίναξ μοναδικῶν λέξεων τοῦ γλωσσαρίου 4,150
46) ἀναλυτικὸς πίναξ τῶν εἰς τοὺς τέσσαρας τόμους λαογραφημάτων 4,151
47) Τυπογραφικῶν παροραμάτων διόρθωσις 4,160
48) πίναξ περιεχομένων κεφαλαίων ὅλου τοῦ ἔργου 4,162

Τέλος τοῦ Τετάρτου Τόμου

Τοῦτον ἔγραψα εἰς μνήμην τῆς μητρός μου Λασκαροῦς, τὸ γένος Γιαννάκη Ζωγράφου, ἐκ Λαμύρων.